

Daniel Lyčka

Historie zaniklých cihelen břeclavského okresu po roce 1945 – Lednice-Nejdek, Drnholec, Pohořelice, Mikulov, Vlasatice, Dolní Dunajovice, Velké Bílovice

Studie o zaniklých cihelnách v břeclavském okrese vychází primárně z dochovaných archivních pramenů z let 1945–1948 uložených ve Státním okresním archivu v Břeclavi se sídlem v Mikulově, potažmo ve Státním okresním archivu Brno-venkov se sídlem v Rajhradě.¹ Jedná se hlavně o zachovanou poválečnou korespondenci mezi jednotlivými institucemi (Okresním národním výborem v Mikulově, Zemským národním výborem v Brně, místními národními výbory aj.). Vše je uloženo ve složkách fondu A 2 ONV Mikulov: *Kruhová cihelna fy Kreps 1945, Cihelna Pohořelice 1947* či *Cihelna Pisk a spol. Mikulov 1948–1952* a *Konfiskace Ottý Piska*, dále ve čtyřech kartonech ke stavbě pohořelické cihelny z fondu Městského národního výboru Pohořelice a z fondu A 7 ONV Židlochovice: *Cihelny 1949–1957*. Nechybí ani *Historie cihelny ve Velkých Bílovicích* – původní článek od Jaroslavy Harhajové, doplněný o archiválie z liechtensteinských fondů a z fondu A 4 ONV Břeclav: *Velké Bílovice – cihelna Mikešové 1945–1955*. Text práce je doplněn o dobové fotografie, mapy a případně vzpomínky pamětníků.

Vilém Lampl a Šimon Čučka – Lednice-Nejdek

Vyjma obecní a knížecí cihelna stávala v Lednici (něm. *Eisgrub*, okr. Břeclav) od druhé poloviny 19. století cihelna ve vlastnictví pana Viléma (Wilhelma) Lampla, lednického občana židovského vyznání. Jediné informace, které prozatím potvrzují existenci tohoto podniku, jsou obsaženy v knize Michala Witzanyho *Die Marktgemeinde Eisgrub* a kromě nich jsou to hmotné prameny, tj. samotné cihly s kolkem nesoucím logo majitele WL (např. $W_{II}L$).

Jak uvádí Witzany, Lampl měl svůj podnik zřídit v roce 1869 na základě povolení oblastního úřadu v Hodoníně, a to na lednickém obecním pozemku (parcela č. 1569), na východní straně naproti Nejdku. V první peci se mohlo vyrábět 15 000 kusů cihel, ale z důvodu rostoucí poptávky po cihlách mělo dojít v roce 1897 k výstavbě kruhové pece s větší kapacitou, takže Lampl mohl v jednom roce vyrobit dva až tři miliony cihel.²

¹ K tematice cihelen pak literatura například: HELAN, Bedřich: Hospodárné pálení v cihelnách a vápenkách. Praktická příručka pro majitele závodů, technické síly a topiče, Brno 1933; FIALA, Josef Rudolf: Kruhovka 1. Konstrukce kruhovky, Brno 1926; Týž: Kruhovka 2. Rovnění v kruhovce, Brno 1926; FISCHER, František: Sušárny nad kruhovkami, Časopis pro průmysl chemický, roč. 12 (1902), č. 7., s. 223–226; Týž: O teplotě kouřových plynů v kruhovce a Analýzy kouřových plynů v kruhovkách, Časopis pro průmysl chemický, roč. 12 (1902), č. 10., s. 315–321; SOUCHA, Antonín: Cihlářská výroba, Praha 1957; Kol. aut.: Cihlářský lexikon, České Budějovice 2001.

Základní přehled jednotlivých obcí v okrese, a to včetně (stručných) informací k cihelnám pak: NEKUDA, Vladimír (ed.): Břeclavsko, Brno 1969. Například v již publikovaném textu o bulharské cihelně Czapy a Gaidosche (s. 379) je možné se dočíst, že v roce 1910 podnik zaměstnával 75 dělníků, případně že fy Folk a König (z roku 1895; po roce 1908 vystavěn nový podnik, neboť pronajatá cihelna v roce 1908 vyhořela) zaměstnávala patnáct dělníků.

² WITZANY, Michael: Die Marktgemeinde Eisgrub. Geschichtliche Mittheilung aus der Zeit von 1800 bis Ende des Jahres 1906. Band III, Eisgrub 1907, s. 423–427. SMUTNÝ, Bohumír: Městečko Lednice a jeho katastr koncem 1. poloviny 19. století, in: Městečko Lednice (ed. Emil Kordiovský), Brno 2004, s. 216–221, zde s. 221.

Cihla s kolkem WL, tj. Wilhelm (Vilém) Lampl (foto autor)

Studiem map a plánů z přelomu 19. a 20. století se potvrdilo místo Lamplovy cihelny nedaleko Nejdku, a navíc vznikla jakási spojitost s podnikem, o které se zmiňují archivní materiály po roce 1945.³ S jistou mírou pravděpodobnosti je možné konstatovat, že majitel Vilém Lampl v nám neznámém roce (po 1912?) podnik prodal a nejpozději v předválečném období firmu přímo nebo zprostředkovaně koupil Šimon Čučka (Simon Czucka). Danou hypotézu podporuje i skutečnost, že Čučkova cihelna nestojí na katastru obce Nejdek, ale na katastru obce Lednice, a navíc dané místo koresponduje jednak s popisem z Witzanovy knihy a jednak s obecními plány a stabilními katastry z let 1900–1950.⁴

Na základě rozboru citované mapy Lednice koncem 19. století (inv. č. 225) vyplývá, že původní podnik tvořila hlavní budova, pravděpodobně samotná cihelna, a k ní další přilehlé objekty – snad kolny. Později muselo dojít k rozšíření výroby, a tím i k výstavbě dalších budov, případně k renovaci a rozšíření i budov stávajících. Čísla 459, 460 a 463 tak mohou být sušárny, kůlny či byty pro dělníky.

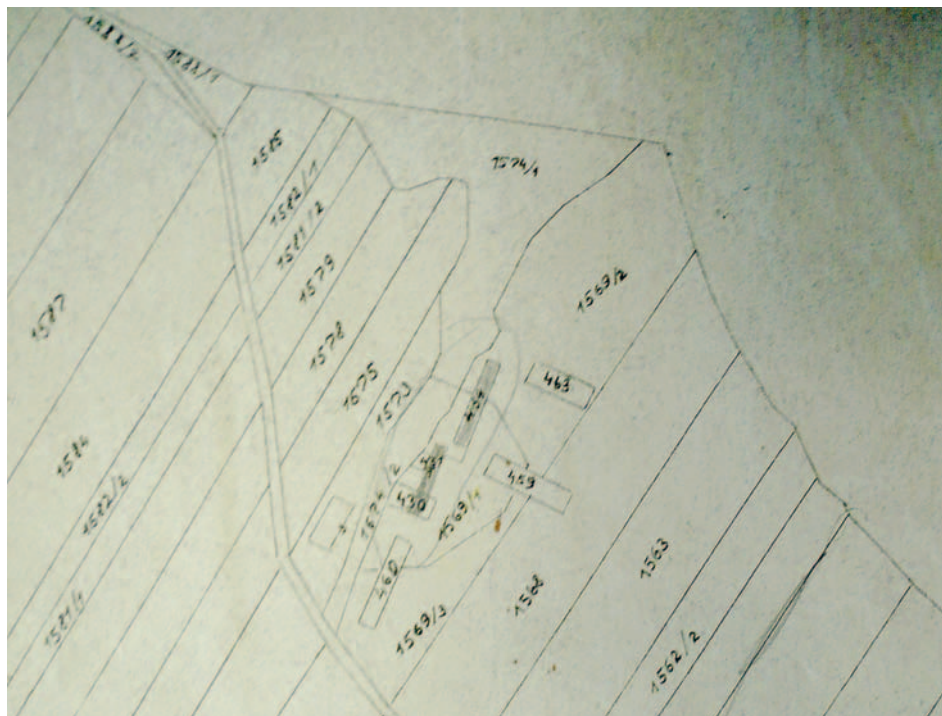
O samotné historii nového podniku prozatím nejsou známy podrobnější informace, vyjma toho, že během těžby hlíny v hlíněšti se podařilo objevit několik hodnotných archeologických nálezů od pravěku až po dobu římskou, dokazujících nejstarší osídlení v Lednici.⁵ Vyprodukovaný sortiment zase dokazuje, že podnik mohl být v provozu nejpozději do čtyřicátých let minulého století, a snad byl i během let částečně zmodernizován. Přesto s velkou pravděpodobností neefektivní ruční výroba měla za následek, že byla cihelna v roce 1947 zařazena do kategorie C, tj. mezi podniky určené k likvidaci.

Dne 19. února 1947 totiž Ministerstvo průmyslu zaslalo Okresnímu národnímu výboru (dále jen ONV) v Mikulově dopis ve věci prošetření cihlen a vápenek v kategorii B v pohraničí, tj. dočasně mimo provoz. Za tímto účelem byl vypracován seznam podniků, jež nesplňovaly požadavky dané kategorie (vyčerpaná surovinová základna, zchátralé, poškozené budovy, zastaralé stroje aj. – viz příloha), a měly tak být přerazeny do skupiny C, tj. určené k likvidaci. ONV Mikulov měl pak nejpozději do dvou týdnů po doručení dané zprávy předložit k přiloženému seznamu příslušné věcné a stručné odůvodnění

³ Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově (dále SOKa Břeclav), fond Sběrka map a plánů, inv. č. 224 (Lednice 1877); Tamtéž, inv. č. 225 (Lednice, nedatováno, zřejmě počátek 20. století).

⁴ Ústřední archiv zeměměřictví a katastru [online]. Dostupné na <http://archivnimapy.cz> [cit. 21. listopadu 2017].

⁵ KLANICOVÁ, Evženie: Pravěké osídlení Lednice a Nejdku, in: Městečko Lednice (ed. Emil Kordiovský), Brno 2004, s. 146–162.

Výřez z katastrálního plánu obce Lednice se zakreslenou cihelnou, v inventáři fondu datováno do konce 19. století (SOKA Břeclav, fond Sbírka map a plánů, inv. č. 225)

návrhy, o nichž se mělo dále diskutovat i s příslušnými orgány. K Čučkovu podniku byla tužkou doplněna informace o stavu: *neexistuje*. To mělo za následek převedení lednického podniku z kategorie B do kategorie C, které potvrdilo prostřednictvím Ing. Vodičky i Ministerstvo průmyslu v Praze dne 18. dubna téhož roku.⁶

Před úplnou demolicí se 17. května uskutečnila prohlídka podniku za účasti majora Josefa Janšty, průmyslového (technického) důvěrníka okresu, a vápenického mistra Františka Ševčíka z Mikulova, při které byly nalezeny upotřebitelné předměty: tři cihlářské etážové vozíky, plechové korby k vozíkům, sedm menších etážových vozíků, dva podvozky polní drážky, dva oddělené válce na hlinu, jedna transmise a tři řemenice. Následně bylo doporučeno, že vzhledem k tomu, že zařízení nebylo účelně využíváno a chátralo, bylo by možné ho použít jako vybavení stávajících podniků v okrese. Např. pro cihelnu v Novosedlech to byly právě vozíky polní drážky. Veškeré předměty měly být vydány podle předacího protokolu Josefu Janštovi pro cihelnu v Novosedlech. Ostatní zařízení mělo být dále vedeno v evidenci majetkové podstaty dané cihelnou.⁷ Bývalé objekty cihelny se nakonec přeměnily v drubežárnu Jednotného zemědělského družstva (dále jen JZD), později zde vznikla piskovna.

⁶ SOKA Břeclav, fond Okresní národní výbor Mikulov, kart. 498, inv. č. 1803, fol. 31a–37b (Zařazení cihlen do kategorií 1947). List z 19. února 1947, č. j. XI/2-64813/47, byl v Mikulově prezentován dne 21. února; list, č. j. XI/2-123742/47, ze dne 18. dubna téhož roku byl taktéž prezentován v Mikulově dne 22. dubna. V dopise č. j. 5310-IVa/26-47, který zaslal dne 11. května 1947 ZNV v Brně ONV v Mikulově, průmyslovému referátu, ve věci deklasifikace cihlen z kategorie B do C, je potvrzen stav cihelny Šimona Čučky jako neexistujícího podniku. (Dopis prezentován v Mikulově dne 13. května.)

⁷ Tamtéž.

Jistá představa o podobě objektu je známa díky ne příliš kvalitnímu vyobrazení podniku z nedatované pohlednice. Kruhovou cihelnu tvořila hlavní budova o obdélníkovém základě (vpravo rozšířená o další prostory) se sedlovou střechou, na kterou zepředu navazuje pravděpodobně dřevěná přístavba, taktéž se sedlovou střechou a útlejším komínkem; dominantou celého objektu je i zde klasický tovární komín.⁸

Bedřich Krebs – Drnholec

Předválečný majitel – obchodník Bedřich (Fridrich) Krebs,⁹ narozen v roce 1872 v Drnholci (něm. *Dürnholz*, okr. Břeclav) – je spojován s místním podnikem od roku 1903, kdy navázal na činnost svého otce Jana (Johanna) Krebse. Bedřich Krebs započal s výrobou v uvedeném roce 1903, neboť tehdy dostal od živnostenského úřadu povolení vykonávat ohlášenou činnost. (O povolení požádal již 26. června 1902, ale uděleno mu bylo až 4. června následujícího roku.) O tři roky později však nabídl podnik k prodeji! Přesto se tak nakonec nestalo, ba naopak, v roce 1927 byl podnik dokonce vybaven tehdy moderním benzinovým motorem k čerpání vody. V této době zde pracovalo přes dvacet zaměstnanců české i německé národnosti a sám majitel se nezdráhal finančně i materiálně (1 000 kusů cihel zdarma) podpořit stavbu pomníku obětem první světové války, zbudovaného v roce 1923.¹⁰ Dodnes nacházené cihly nesou jeho iniciály FK (např. *F2K*).¹¹ Počátky cihlářské rodiny Krebsů (kolky s iniciálami např. *J7K*, *JOH2Krebs265*, *Joh265Krebs Ziegler Erzeuger in Dürnholz 1887*) je pak možné datovat do roku 1887, potažmo do let 1891–1892, kdy Drnholec pronajal svou obecní cihelnu, ležící severně od obce na dnešní parcele č. 8409, za roční nájem 43 zlatých rakouské měny (v roce 1894 došlo k mírnému zvýšení nájemného na 45 zlatých).¹²

Po druhé světové válce se ani v této cihelně nepočítalo s obnovou výroby. Dne 10. listopadu 1945 vydala Správní okresní komise v Mikulově (SOK v Mikulově) pod č. j. 11/505 výměr o zavedení národní správy a jmenování národního správce (podle dekretu prezidenta republiky ze dne 19. května 1945, č. 5/1945 Sb.) v podniku *fy Krebs, kruhová cihelna v Drnholci*. Národním správcem byl ustanoven stavitel Ing. Václav Kratina, narozený 15. září 1907 v Rakovníku. Dne 19. prosince 1945 složil v Mikulově slib národního správce a jeho nadcházejícím úkolem bylo jednoznačné provedení inventarizace vybavení cihelny a její následná likvidace. Měl také oprávnění vypálit zbývající cihly a provést řádnou distribuci, hlavně postiženým obcím v okrese. Již v době skládání slibu byl k danému listu doplněn přípisek: *Krebs – cihelna v Drnholci – v likvidaci*. Výpal zřejmě i zde provedl mjr. Josef Janšta, technický důvěrník okresu.¹³

⁸ Soukromá sbírka pana Stanislava Schneidera.

⁹ Po válce častěji psán jako Kreps, redakčně sjednoceno.

¹⁰ KOCÁBOVÁ, Darja – ŠULÁKOVÁ, Ludislava: Základem svobodného státu je svobodná obec. Příspěvek k dějinám Drnholce 1848–1938, in: Drnholec (ed. Emil Kordiovský), Brno 2011, s. 189–218. Stručné zmínky o cihelnách; pomník byl dokončen 1925. Dále pak: Nikolsburger Wochenschrift. Organ für Landwirtschaft, Lokal-, Gemeinde-, Schul- und Vereinsangelegenheiten, roč. 46 (1906), č. 24 (16. červen 1906), s. 5; Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA), fond E 67 (Sbírka matrik), inv. č. 2602 (Matrika narozených Drnholec 1867–1879), s. 82. Otec i děd měli křestní jméno Jan.

¹¹ SOKA Břeclav, fond Okresní úřad Mikulov, kniha č. 15, s. 196 (Živnostenský rejstřík 1896–1908).

¹² SOKA Břeclav, fond Archiv obce Drnholec, inv. č. 442, fol. 7, rok 1892; Tamtéž, inv. č. 444, fol. 9, rok 1894.

Vedle cihly s kolkem *Joh265Krebs Ziegler Erzeuger in Dürnholz1887* existuje i mladší cihla stejného provedení, ale s kolkem *F Schaukal 1889 Ziegler in Dürnholz*, což podporuje hypotézu, že obecní cihelna byla před svým zánikem/prodejem pronajímána.

¹³ SOKA Břeclav, fond Okresní národní výbor Mikulov, kart. 498, inv. č. 1812, fol. 199a–200a (Kruhová cihelna fy Kreps 1945); Tamtéž, inv. č. 1815, fol. 282a,b (Strojní cihelna Novosedly – fy Sogl 1945–1956). Major Janšta měl na starosti jistou správu v cihelně *fy Krebs* po dobu šesti měsíců a *fy Czucka* po dobu tří měsíců, tj. do doby výpalu cihel a provedení samotné likvidace.

Cihla s kolkem JK, tj. Johann (Jan) Krebs (foto autor)

Cihla s kolkem FK, tj. Fridrich (Bedřich) Krebs (foto autor)

Jelikož byl Drnholec centrem stejnojmenného panství, v průběhu let se zde nacházela i cihelna obecní či panská, vybavena byla polní pecí žárovou (*Feldofen*; cihly s kolkem *HD* – *Herrschaft Dürnholz*). V *Adresáři cihelen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* od Ferdinanda Kliky z roku 1897 (informace jsou však starší) je mimo panskou cihelnu a *fy Johanna Krebse* uveden i podnik pod Správou (c. k.) tereziánského fondu. V pozdějších adresářích (1924 a 1931) panská cihelna již uvedena není. Přestože Klika mluví o třech cihelnách, na základě archivního výzkumu je reálná úvaha, že naopak Císařsko-královský, později jen Tereziánský fond do své režie převzal správu a provoz bývalé panské cihelny, dnes parcela č. 8556.¹⁴

¹⁴ Srov. např. mapu tzv. Císařského povinného otisku stabilního katastru (1826) či několik vydání třetího vojenského mapování. Viz Ústřední archiv zeměměřictví a katastru, c. d.; CHYTIL, Alois: Chytilův úplný adresář Československé republiky. Svazek 1: Morava a Slezsko, Praha-Smíchov 1924, s. 1281–1282; KLIKA, Ferdinand: Adresář cihelen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Adressbuch der Ziegeleien in Böhmen, Mähren und Schlesien, Praha 1897; MOSSE, Rudolf: Adresář republiky Československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství. Adressbuch der Tschechoslowakischen Republik für Industrie, Gewerbe, Handel und Landwirtschaft, Praha 1931. Srov. SOkA Břeclav, fond Archiv obce Drnholec, inv. č. 363, nefol., rok 1860. Tehdy nechala ještě obec opravit cihelnu pec Jakubem Keischlem za 164 zlatých 74 krejcarů rakouské měny.

Cihla s kolkem HD, tj. Herrschaft Dürnholz, tedy panství Drnholec (foto autor)

Nová cihelna v Pohořelících

Cihlářskou tradici má i město Pohořelice (něm. *Pohrlitz*, od 1. ledna 2007 okr. Brno-venkov, dříve okr. Břeclav),¹⁵ kde se v průběhu let nacházel ne jeden podnik nabízející stavební cihly a jiný cihlářský sortiment. Jednu takovou firmu nejpozději od začátku dvacátých let minulého století vlastnil i Simon Dukes, původem z obce Šumice. O cihelně je prozatím známo pouze to, že se nacházela za městem směrem na Branišovice, kolky cihel pak nesly počáteční písmena názvu podniku v překladu *Dukes a synové* (př. *D & S*). Přestože byl podnik zařazen do kategorie A, tedy se s jeho provozem počítalo, z důvodu vyčerpání surovinové základny (viz níže) došlo nakonec k likvidaci i této firmy.¹⁶ K problematice této cihelny je třeba ještě zmínit, že se v jednom z poválečných dopisů Národního výboru města Pohořelice mluví o pohořelické cihelně D(avida) Dukese a jeho synů! Jméno David Dukes se totiž ve městě objevuje i v souvislosti s jiným podnikem. Židovská rodina Dukesových ve městě vlastnila a provozovala kromě cihelny i parní mlékárnu, která zde fungovala již od roku 1908 a nacházela se na ulici Pařížské č. p. 335. Davidovými syny byli právě Simon Dukes a Šalamoun.¹⁷

Ještě zpět k poválečné historii cihelny Simona Dukese. Vyhláškou Okresní správní komise (dále jen OSK) v Mikulově byla na základě tzv. Benešových dekretů pod č. 5421/56 dne 15. října 1945 provedena konfiskace veškerého majetku Dukesovy rodiny v Pohořelících. Proti danému zásahu se neúspěšně odvolala dědička pozůstalosti Věra Fischerová, tehdy žijící v Izraeli. Cihelna už nebyla v provozu, a proto nebyla ani konfiskována jako průmyslový podnik. (Ještě v roce 1952 nebyly pozemky nikomu přiděleny a dva zchátralé domy se samotnou pecí s komínem stále existovaly. O pozemky a o cihelnu nebyl zájem ani ze strany místního JZD.)¹⁸

¹⁵ Srov. Kol. aut.: 750 let města Pohořelice, Pohořelice 1973. Objevují se informace o čtyřech cihelnách ve městě.

¹⁶ KLIKA, c. d.; MOSSE, c. d.; CHYTIL, c. d., s. 1307. Nejpozději v roce 1897 měl mít ve městě cihelnu i jistý S. Nassau a Andreas Nossek. Prozatím kromě jmen nemáme více informací. Srov. BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960, Ostrava 1984, s. 313.

¹⁷ SOKA Břeclav, fond Okresní úřad Mikulov, kart. 245, složka č. 341, nefol. („Cihelna“ – parní mlékárna Dukes a synové).

¹⁸ Státní okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě (dále SOKA Brno-venkov), fond Okresní národní výbor Židlochovice, kart. 288, inv. č. 365, fol. 144a–159b (Cihelny 1949–1957).

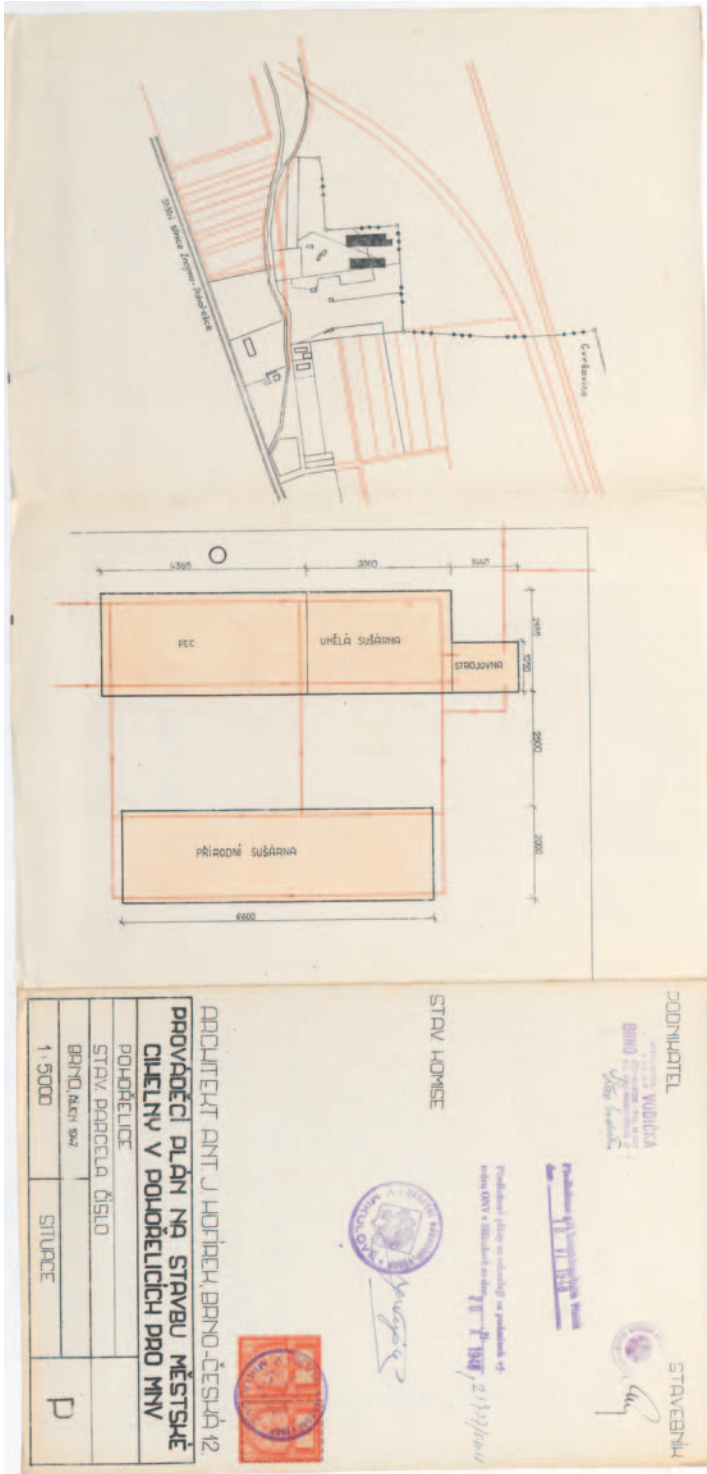
Cihla s kolekem D & S, tj. Dukes a synové (foto autor)

Koncem roku 1945 sdělil Místní národní výbor (dále jen MNV) v Pohořelicích OSK v Mikulově, že cihelna je v normálním stavu, a jen co by se podařilo získat nezbytné uhlí, mohli by začít s provozem. Přestože šlo o ruční kruhovou cihelnu, byl nově objedнан stroj o kapacitě 15 000 kusů cihel denně. Dále se počítalo se zaměstnáním asi patnácti lidí a s objednáním dalších strojů, aby se dosáhlo roční kapacity zhruba milionu kusů cihel – roku 1946 byly již připraveny sušárny s pecí a byl zajištěn dostatek cihlářské hlíny k výrobě.

Ještě 7. ledna 1947 se MNV v Pohořelicích písemně obrátil na Hospodářskou skupinu kamene, zemin a keramického průmyslu v Praze se žádostí o přidělení cihlářských strojů z podniků zařazených do skupiny C.¹⁹ Přes veškeré snahy ze strany města se podnik nepodařilo dát do plánovaného provozního stavu. O dva měsíce později, 4. dubna 1947, žádal ONV v Mikulově MNV v Pohořelicích o okamžité sdělení, jaké jsou překážky v zahájení provozu cihelny *fy Dukes a spol.*, o kterou se ONV ucházel v přidělovém řízení. MNV v Pohořelicích odpověděl až 9. května a oznámil, že cihelna byla pod místní národní správou, ale bez strojního zařízení, takže z daného důvodu nebyla schopná provozu. (Nutno dodat, že již 2. října 1946 žádal národní výbor na Ministerstvu průmyslu, přípojka vysokého elektrického vedení by nevyžadovala ani čtvrtinu nákladů, jak by tomu bylo u cihelny *Dukes*, a také materiál měl být kvalitnější než v bývalé *Dukesově* firmě. Ta byla od města vzdálená asi tři kilometry a téměř kilometr od státní silnice. Vedle k ní pouze polní cesta, která komplikovala příjezd nákladních aut v deštivém počasí. Muselo by se proto investovat do úpravy cesty. Investici by vyžadovala navíc

Přes toto všechno bylo konstatováno, že cihelna je ve špatném stavu a je zapotřebí opravit samotné pece a obytné prostory. Kvůli vysokým nákladům se MNV rozhodl požádat o povolení zřídit kruhovou cihelnu v konfiskované cihelně *fy Sellner Leopold*, a to z několika důvodů – cihelna se nacházela v blízkosti státní silnice, vozovka k ní byla štětovaná a štěrkovaná, přípojka vysokého elektrického vedení by nevyžadovala ani čtvrtinu nákladů, jak by tomu bylo u cihelny *Dukes*, a také materiál měl být kvalitnější než v bývalé *Dukesově* firmě. Ta byla od města vzdálená asi tři kilometry a téměř kilometr od státní silnice. Vedle k ní pouze polní cesta, která komplikovala příjezd nákladních aut v deštivém počasí. Muselo by se proto investovat do úpravy cesty. Investici by vyžadovala navíc

¹⁹ SOkA Břeclav, fond Městský národní výbor Pohořelice, kart. 65, fol. 1a–548a (složka Rozpočet na stavbu cihelny 1947–1949); Tamtéž, kart. 62, fol. 1a–59a (Cihelna 1948–1950). Kartony 63 a 64 obsahují pouze plánovou dokumentaci.

Prováděcí plán na stavbu
městské cihelny
v Pohořelicích pro MNV –
situace. Antonín
J. Hofírek, říjen 1947.
(SOKa Břeclav, fond
Okresní národní výbor
Mikulov, kart. 128,
inv. č. 249, plán č. 19)

i kruhovka, jež byla údajně v tak špatném stavu, že by i po opravě vydržela maximálně šest až sedm let. Tím bylo o zániku podniku rozhodnuto.²⁰

Dne 8. září 1947 žádal MNV v Pohořelících Ministerstvo průmyslu v Praze o povolení ke znovuvybudování cihelny *fy Sellner*, a to přesněji: strojovny, sušáren, skladiště a kruhovky, která měla sloužit k výrobě cihel a krytiny. Nový podnik měl poskytnout pracovní místa pro 35 dělníků.²¹ O rok později se mělo začít s realizací plánovaného objektu. Dne 18. června 1948 proběhlo v kanceláři MNV v Pohořelících komisionální řízení na základě žádosti MNV ze dne 15. března 1948 o udělení stavebního a živnostensko-právního povolení ke stavbě cihelny kruhového systému *Hoffmann* se strojovnou a továrním komínem. Výstupem tohoto jednání byl protokol shrnující všechny podmínky a požadavky. Nová cihelna tak měla být vybudována nákladem cca šesti milionů korun dle projektu firmy architekta Antonína J. Hofírka, a to na pozemcích stavebních parcel č. 1165/1, 1165/2, 1165/3, 1165/4, 1165/5 a 1165/7 v katastru obce Pohořelice, tedy v místě staré cihelny na jihozápadním okraji obce, která byla během války poničena tak, že již nebyla schopna provozu, takže jí přílehlající objekty (stavební parcela č. 486, 487 a 488) měly být zbourány. Investice měly pokrýt i novou silnici Brno–Pohořelice–Mikulov.

Dobývání hlíny mělo probíhat na porubné stěně přibližně pět metrů vysoké a něco přes sto metrů dlouhé. Hlína byla způsobilá pro cihlářské výrobky a její zásoba měla stačit na 50 let. V rámci roční kapacity se předpokládala produkce 2 500 000 kusů obyčejných cihel a 300 000 kusů tenkostěnného materiálu. Při výrobě se počítalo se 40 zaměstnanci, pro které měly být vybudovány i příslušné sociální prostory. Studna s pitnou vodou byla vyhloubena již během provozu původní cihelny a po vzniku nového podniku mělo dojít pouze k její úpravě.²² Po vyřízení veškerých povolení²³ bylo možné výměrem ONV v Mikulově, č. j. 24737/5-VI/48, s datem 20. října 1948 stavební práce oficiálně povolit.²⁴

Nejpodrobnějším (archivním) materiálem k dané stavbě je *Technický popis novostavby cihlářského závodu pro město Pohořelice*, pořízený architektem Hofírkem v Brně dne 3. října 1947, potažmo architektem doplněný a poupravený *Popis stavby strojní kruhové cihelny pro Místní národní výbor v Pohořelících*, vypracovaný v únoru 1949 v Brně a obsahující podrobné informace o budově, peci, dopravním zařízení, komínu aj. – vše včetně technických popisů, provozu i finančních kalkulací:

Budova: *Základy pro budovu se provedou z prostého betonu v mísení 200 kg portlandského cementu do úrovně terénu dle přiloženého plánu, zdivo piliřové se provede z obyčejných strojových cihel na maltu nastavenou, plochy piliřů se vyspárují cementovou maltou. Obvod budovy v I. patře /nadpecistiž/ se provede v hrázděné dřevěné konstrukci, po vnější straně opatřené bedněním z prken 26 mm silných a s ventilací pro regulování tahu. Krov se provede dle plánu, a to vaznicové soustavy, opatřené šalováním, krytina lepenková. Po obvodu budovy se počítalo s dostatkem oken a celá kruhovka měla být vydlážděna pálenou dlažbou nebo betonovou dělenou dlažbou. Kromě níže popsaného systému *Hoffmann* byla připravena i alternativa modernějšího systému EMA. Ten se lišil od předchozího hlavně rovným šamotovým stropem kruhové pece.*

²⁰ SOKA Břeclav, fond Okresní národní výbor Mikulov, kart. 498, inv. č. 1816, fol. 355a–357a (Cihelna Pohořelice 1947). K listu byly přiloženy plány nové cihelny a na ONV v Mikulově byl dopis prezentován pod č. 12590/1/[VI] dne 11. května.

²¹ Tamtéž, kart. 128, inv. č. 249, 1 spis a fol. 1a–4a (Cihelna Pohořelice č. j. 24737/48).

²² Tamtéž. Vedoucím stavby byl Stanislav Vodička, projektantem zmíněný Antonín J. Hofírek.

²³ Tamtéž. Proti realizaci stavby neměla námitky ani vojenská správa, ani Národní správa v Praze (č. j. 2730/48 ze dne 19/7, podepsán Ryšánek) a Pobočka Národního pozemkového fondu při Ministerstvu zemědělství ve Znojmě (č. j. 20069/48 ze dne 14/10, podepsán Ing. Jahůdka).

²⁴ Tamtéž.

Pec: *Kruhová pec jest projektována dle systému „Hoffmann“, má 16 komor /včetně komor propařovacích/ a 14 vjezdů. Topný kanál jest 2,80 m široký a 2,80 m vysoký a 72,50 m dlouhý. Na 1 bm [bm = běžný metr] tohoto kanálu se uloží k výpalu asi 800 kusů cihel formátu 29 × 14 × 6,5 cm. Při výkonu 10 000 kusů cihel za 24 hodin jest roční výkon cihelny při 250 pracovních dnech 2 500 000 kusů cihel. (...) Uprostřed pece jest umístěn společný odtahovací kanál, který jest opatřen 16 zvony pro regulaci tahu. Nad tímto kanálem jest kanál přepouštěcí, do kterého ústí 28 hrdel pro převádění tepla. I. patro slouží po stranách pro sušení cihel, na 1 bm komory se uloží 360 kusů cihel.*

Sušárny měly být venkovního typu Keller: ... bude postaven první díl pěti dvoukomorových sušek o délce 22 m na prostore mezi strojovnou a kruhovkou a 14 dvoukomorových sušek v délce 20 m po pravé straně kruhovky po stranách komína. (...) Všechny komory budou o 8 etážích. (...) Některé z těchto sušárenských dvoukomor budou o 16 etážích, a to proto, aby v těchto mohly být sušeny bobrovky.²⁵

V blízkosti pece se počítalo s realizací uhelny se dvěma vjezdy, tj. příjezdem a výjezdem pro auta. Palivo – obyčejné prachové uhlí nebo tzv. koksová krupice – mělo být do kruhovky dopravováno samočinně. Pro dělníky se v první fázi budování podniku ještě nepočítalo s výstavbou bytů, neboť se primárně měla zaměstnat pracovní síla z města a nejbližšího okolí. Šatny a umývárny byly plánované v bezprostřední blízkosti komínu či ventilátoru, přičemž teplou vodu měl zajistit ohřívač vody v kouřovém kanále samotné pece. K provozu byla nachystaná studna dostatečné velikosti se stálým a vydatným stavem vody. Správní budova, ve které se počítalo s kanceláři, skladem potřebných surovin a bytem pro správce cihelny i s příslušenstvím, se zahradou a dvorem k chovu dobytka, měla stát v čele příjezdu do podniku.²⁶

Dopravní zařízení: *Od lisovny vede kolej k výtahu, zboží se od lisu naloží na etážový vozík o 10 etážích a automatický kolonový výtah dopraví cihly na nadpeciště. Od výtahu se cihly včetně rámečku odeberou pomocí dalšího etážového vozíku, který dojede pomocí točnice nacházející se na podvozku a dopraví vozík do komor sušárny, kde se cihly složí. Spuštěním páky klesnou rámečky s cihlami a uloží se na latě sušárny.* Bylo tedy potřeba dva podvozky s třístrannou točnou pro přízemí a stejný počet pro nadpeciště, etážový vozík od lisovny k výtahu a pro nadpeciště, karuselový plošinový vozík pro navážení pece a celkově kolejnice a točnice pro celý závod.

Komín: *Pro kruhovou pec navrhujeme kruhový komín sestávající jednak z betonové desky 1,00 m silné, z kulatého základu z obyčejných strojových cihel na maltu nastavenou a z dráku z radiále na maltu nastavenou včetně vložky.* Komín měl být vysoký 35 m a jeho realizace se plánovala až ve třetí stavební fázi, jelikož nejprve se mělo využívat ventilátorů k odsávání vlhkosti a kouřových plynů při výpalu; dokonce i přes potřebné výdaje na pohon se takto mělo docílit rychlejších, početnějších a stálejších výpalů v podniku.²⁷

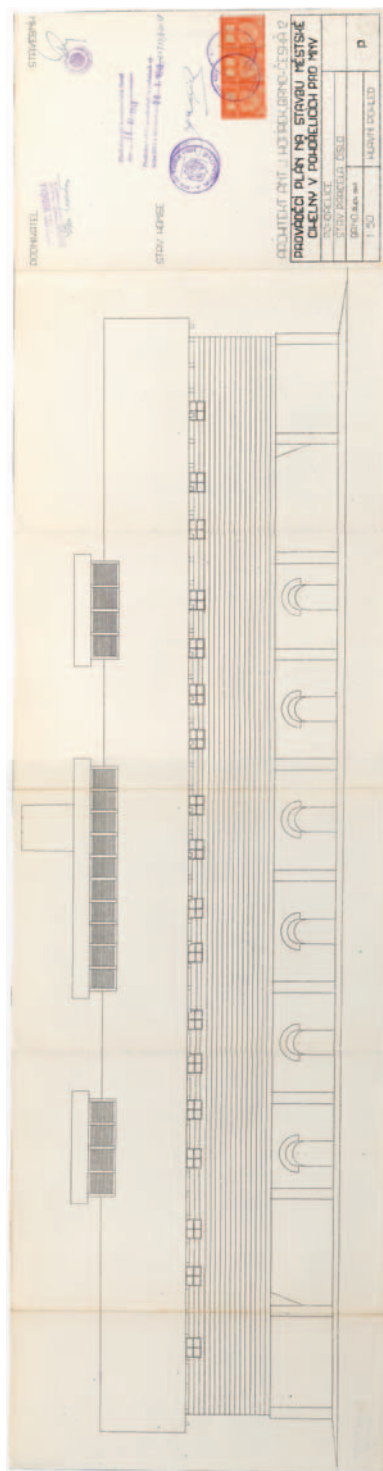
Přibližný odhad nákladů: za stavbu kruhové cihelny bez strojovny 5 992 000 Kčs. Později byl odhad snižen na 5 500 000 Kčs, z toho za stroje a lisy 800 000 Kčs, za bagr na zpracování hlíny 280 000 Kčs a za koleje, výtahy, vozíky atd. 420 000 Kčs.²⁸

²⁵ SOKA Břeclav, fond Městský národní výbor Pohořelice, kart. 65, fol. 1a–548a (složka Rozpočet na stavbu cihelny 1947–1949); Tamtéž, kart. 62, fol. 1a–59a (Cihelna 1948–1950); SOKA Břeclav, fond Okresní národní výbor Mikulov, kart. 128, inv. č. 249, 1 spis a fol. 1a–4a (Cihelna Pohořelice č. j. 24737/48).

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Tamtéž.

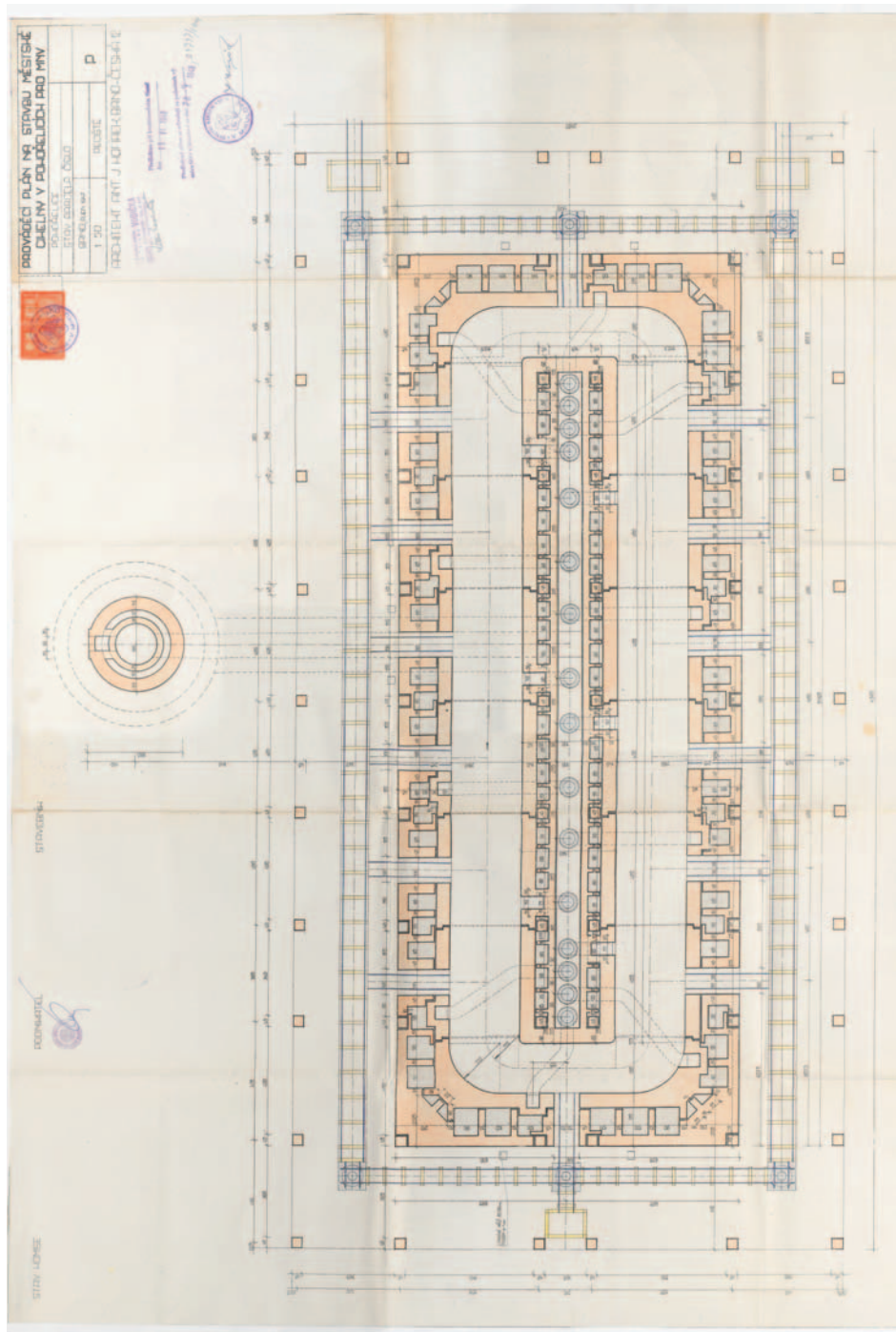
Prováděcí plán na stavbu městské cihelny v Pohořelicích pro MNV – hlavní pohled. Antonín J. Hofírek, říjen 1947. (SOKA Břeclav, fond Okresní národní výbor Mikulov, kart. 128, inv. č. 249, plán č. 18)

Druhým vypracovaným návrhem v Brně s datem 12. března 1948 byl technický popis zděné, jednoposchodové strojovny (14,40 × 10,50 m) při kruhovce v Pohořelicích: *Základové zdivo bude z betonu. Obvodové zdivo bude izolované vodorovně asfaltovými pásy č. 35/454A a bude provedeno z dobrých cihel na maltu nastavenou cementem. Překlady, průvlaky a pásy budou železobetonové. Uvnitř hladká vápenná omítka, omítka průčelí cementem nastavenou maltou. Krov bude ze zdravého, suchého na viditelných plochách hoblovaného dřeva řezaného, nosníky řádně zakotvené ve zdivu a pečlivě zavětrané, krokve uložené na nosníky a štítové zdivo, řádně k nosníkům a pozednicím upevněné, horní plocha s bedněním z 26 mm silných desek. Strop nad přízemím trámový, záklop z fošen 52 mm silný. Do patra bude provedena výjezdní rampa s podlahou z fošen. Střecha bude z pozinkovaného plechu, rovněž tak podokapní žlaby a odpadní roury. Vchody a vjezdy do strojovny budou opatřeny svinovacími roletami, okna železná,²⁹ Předběžný stavební náklad na realizaci strojovny byl 1 255 000 Kčs, z toho na stavební a řemeslné práce 655 000 Kčs a 600 000 Kčs mělo stát samotné strojní zařízení.³⁰*

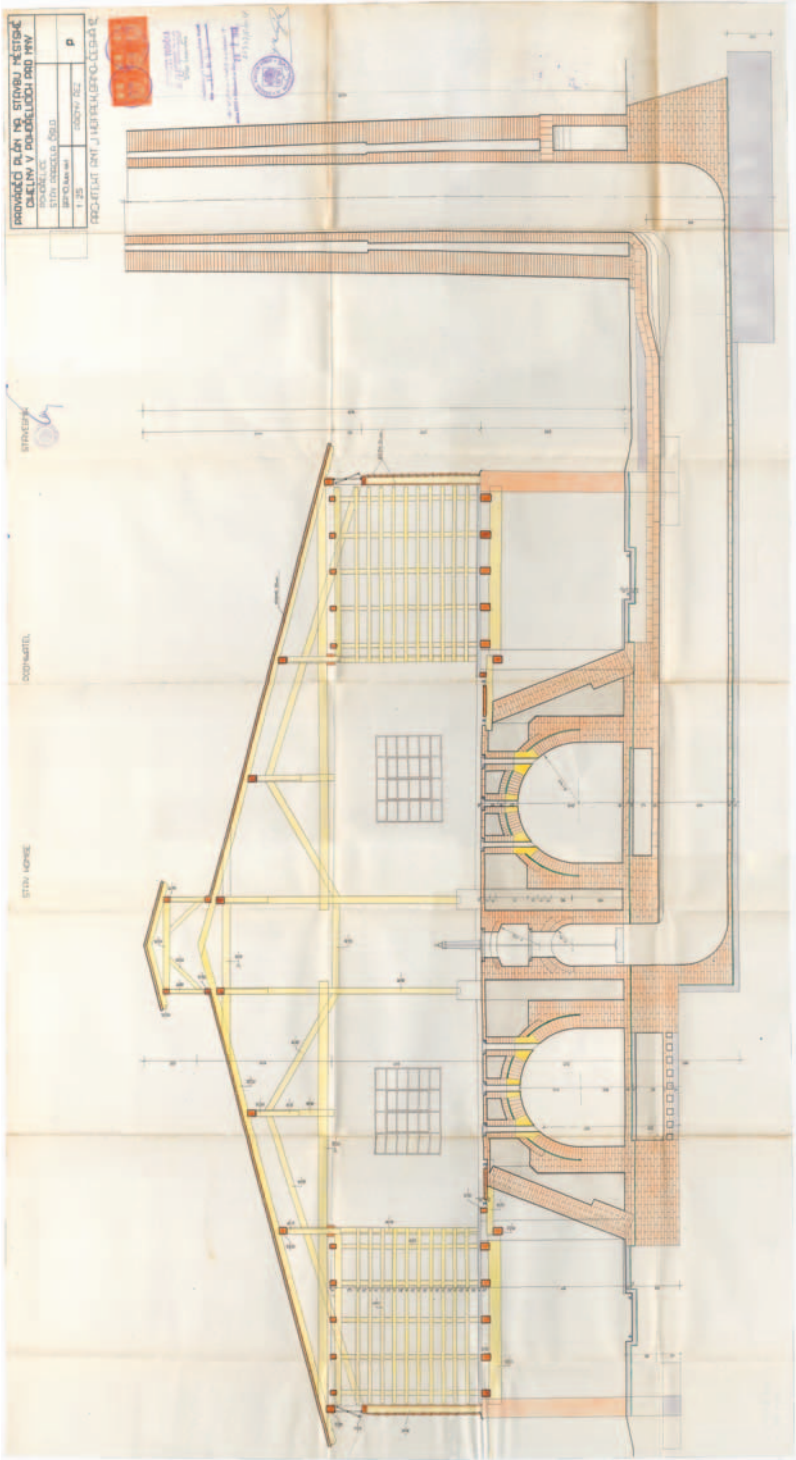
Personální obsazení celého závodu během výroby zdicích cihel mělo být následující – výrobu mělo obstarávat šest mužů, šest žen a jeden zámečnický; u pece se měli pohybovat tři muži při vyvážce, tři ženy při navážce, tři paliči, dvě ženy na rampě, tři ženy u míchání cihel či jeden vozíč

²⁹ Tamtéž. Ve strojovně neměl chybět: lanový výtah, podavač, dva válcové mlýny, dvojitý míchač, dva cihlářské lis, automatický odřezovák a odřezovák na tašky, překladač, gumový pás, sáňkový lis na hřebenače a dva elektromotory. V přízemí strojovny se pak měl nalézat mimo jiné: podavač, žlábkový transportér, dvousý žlabový míchač, šnekový cihlový lis s automatickým odřezovákem, otáčivý nakladač na výlisky, od kterého měly vést koleje na odvoz výlisků do sušáren; v poschodí pak zařízení na výrobu střešní krytiny, silnostěnného dutého zboží, hřebenačů atd.

³⁰ SOKA Břeclav, fond Okresní národní výbor Mikulov, kart. 128, inv. č. 249, 1 spis a fol. 1a–4a (Cihelna Pohořelice č. j. 24737/48). Nechybí ani 20 kusů z velké části kolorovaných plánů nového podniku, vypracovaných v říjnu 1947 architektem Antonínem J. Hofírkem.

Prováděcí plán na stavbu městské cihelny v Pohořelicích pro MNV – peciště. Antonín J. Hofírek, říjen 1947.
(SOKA Břeclav, fond Okresní národní výbor Mikulov, kart. 128, inv. č. 249, plán č. 16)

Prováděcí plán na stavbu městské cihelny v Pohořelicích pro MNV – příčný řez. Antonín J. Hofírek, říjen 1947. (SOKA Břeclav, fond Okresní národní výbor Mikulov, kart. 126, inv. č. 249, plán č. 17)

a jako dozor pak jeden zámečník, jeden elektrotechnik, jeden strojník s pomocnou silou a kancelářský pracovník. U výroby krytiny byl počet lidí víceméně stejný.³¹

Na základě květnových inzerátů v periodikách se o místo národního správce ucházela nejedna osoba. Za nového národního správce v Pohořelicích byl ze všech uchazečů nakonec vybrán cihlářský mistr Jaroslav Hnilica (narozen 24. ledna 1909 v Brně-Lišni), který však ve funkci dlouho nepobyl, protože na základě rozhodnutí MNV v Pohořelicích dne 29. července 1949 byl ze služeb komunálního podniku města Pohořelice propuštěn. (Není jisté, zda se proti rozhodnutí následně neodvolal, neboť existuje i druhý list ve věci jeho propuštění, nesoucí datum 22. září 1949.) Důvod byl prostý. Cihelna nebyla stále v provozu a z důvodu údajného přebytku cihlářského sortimentu neměla ani v roce 1949 započít zprvu plánovanou výrobou 250 000 kusů cihel.³²

Co se týká stavebních prací, ty byly začátkem roku 1949 v plném proudu. Podle sdělení architekta Antonína Hofírka v dopise s datem 24. ledna došlo k přepracování plánů kruhové pece a továrního komínu. Tyto změny však neměly žádný vliv na hotové práce na stavbě, neboť k rozšíření komor došlo již dříve. Naopak změny počítaly se stále neexistující střešní konstrukcí, kde se původně měla nacházet sušárna cihel. Ta se na základě nových plánů měla vybudovat okolo samotné kruhovky a lisovny; krytina nad pecí měla být z bobrovky místo původně předpokládané lepenky.

Stavbu vedla firma Stanislava Vodičky z Brna-Černovic, která byla následně znárodněna, takže veškeré práce přešly na Československé stavební závody Brno. Nicméně i přes zařazení podniku do operativního plánu pro rok 1949 stavební práce do třetího čtvrtletí roku 1949 nepokračovaly a pro čtvrté čtvrtletí byla rozestavěná cihelna dokonce z daného plánu, na základě výnosu Ministerstva techniky ze dne 17. srpna, č. j. 436/94, vyřazena úplně. Dělníci se tak měli vrátit na stavbu nejdříve na počátku roku následujícího. Vyúčtování investic pro rok 1949 vypadalo následovně:

- 1) platy zaměstnancům dle výplatních listin – celkem 121 668 Kčs 30 ha, z toho 3 737 Kčs představoval vánoční příspěvek
- 2) závodu na výrobu keramických strojů v Blansku – celkem 60 996 Kčs
- 3) architektu Antonínu Hofírkovi z Brna – celkem 147 453 Kčs 80 ha
- 4) západomoravské elektrárně Brno – celkem 50 472 Kčs 40 ha
celkem 380 590 Kčs 50 ha

Začátkem roku 1950 se mělo podle očekávání pokračovat s realizací. Ze zápisu s datem 7. února je možné vyčíst, že strojovna byla dokončena v hrubé stavbě, zastřešena a zřízena pro strojové zařízení; transformační stanice byla taktéž v hrubé stavbě, ale již tehdy se počítalo s další rekonstrukcí, poněvadž byla příliš nízká a prostorově naopak zbytečně velká; kruhová pec měla vystavěné obvodové zdívo do výšky cca jednoho metru; část strojového zařízení v hodnotě 511 843 Kčs 80 ha byla již na místě. Zbývalo dokončit samotnou kruhovou pec, zřídit sušárny, sociální zařízení pro dělníky a správní budovu. Následně byl přidán dovětek: *Ponechá-li se stavba v dosavadním stupni rozestavěnosti ještě v roce 1950, utrpí hlavně rozestavěné části kruhové cihelny, která je již od prosince 1948 vystavena přímému vlivu povětrnosti, a v případě, že by se ve stavbě pokračovalo až v roce 1951, bylo by nutno provedené zdívo rozebrati.*³³

I z toho důvodu bylo doporučeno, aby se využily již připravené stroje a aspoň částečně se započalo s výrobou. Výrobky pak mohly být páleny ve stávající polní peci a následně využity pro dokončení kruhové pece. Podobně se měly využít i staré sušárny, a to i z cihelny *fy Dukes*. Důvod, proč se i přes jisté komplikace ve stavbě stále pokračovalo,

³¹ SOKA Břeclav, fond Městský národní výbor Pohořelice, kart. 65, fol. 1a–548a (složka Rozpočet na stavbu cihelny 1947–1949); Tamtéž, kart. 62, fol. 1a–59a (Cihelna 1948–1950).

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž.

byl ten, že zásoba cihlářské hlíny v hlínisti, nacházejícím se po levé straně kruhové pece a strojovny, měla vydržet 50 a více let! Navíc po roce 1945 byly v provozu nejbližší funkční cihelny v Dolních Kounicích (13 km od města, navíc ani nedosahující velké výroby) a v Modřicích (18 km od města).

Poslední záznamy z roku 1950 jsou z konce března, kdy byl z pohořelické cihelny pro cihelnu v Sokolnicích zapůjčen dvoudílný cihlářský míchač, a ze dne 29. dubna, kdy se ve stavebním plánu pro rok 1951 kalkulovalo s dalšími finančními výdaji potřebnými k dokončení stavby v hodnotě 3 612 000 Kčs, jež skutečně byly z velké části proinvestovány (necelé tři miliony korun).³⁴ Přesto cihelna nikdy provoz nezahájila, a to na základě rozhodnutí Ministerstva průmyslu, které jednak nesouhlasilo (dle výnosu ze dne 8. listopadu 1950) se začleněním pohořelického cihlářského závodu do komunálního podniku v Židlochovicích, jednak argumentovalo blízkostí jiných podniků tohoto typu. Bylo doporučeno, aby: ... *činnost (...) byla pozastavena a učiněno příslušné opatření*. Závěrem pak: *Toto stanovisko považujeme za správné, neboť částka investic, která by byla nutná k dokončení této cihelny, by mohla být využita mnohem lépe k zdokonalení zařízení cihelen, které jsou v provozu. Kromě toho surovinová základna není vyhovující*.³⁵ Nově budovaná pohořelická cihelna tak nikdy neplnila účel, pro který byla stavěna. Areál byl během let využíván různými jinými způsoby, přesto se ještě dnes místo, kde měl podnik stát, nazývá stále U cihelny.

Trtilek – Pohořelice

Další, takřka neznámou cihelnu představuje podnik *fy Trtilek*, o jehož existenci se ví hlavně ze dvou dochovaných dobových plánů a výrobků (cihly s kolkem *HT*, např. *HIT*). První stavební projekt počítal s realizací stodoly a obytného dělnického domku v areálu cihelny v Pohořelicích (*Plan über die Herstellung eines Arbeiter-Wohngebäudes und eines Schüpfens auf der Parc: No. 1236/6, gehörig der Frau Emma Trtilek in Pohrlitz*). Stodola byla dřevěná, postavená pouze na zděných základech s rozměry 25 × 8 × 2 m (se střechou byla její výška 5 m). Dělnický (dvoj)doměk s půdorysem o rozměrech 15 × 6 m měl vstupní chodbu, dvě kuchyně (cca 3,50 × 3 × 3 m) a dva pokoje (5,10 × 4 × 3 m); krov střechy byl vysoký 2,75 m, takže celková výška domu bez základů se rovnala 5,75 m.

Druhý plán – *Plan über der Neubau eines 2kammerigen Ziegelofens auf der Parc: No. 1236/5 gehörig – Frau Emma Trtilek in Pohrlitz (Plán na výstavbu nové 2komorové cihelné pece na pozemku č. 1236/5 – paní Emmy Trtilkové v Pohořelicích)* – vyobrazuje základnu cihelny o rozměru 8,70 × 5 m, přičemž výška samotné komory dosahovala do 2,85 m. Komín o čtvercovém základu s rozměrem 2,50 m se nacházel na konci pece, avšak nikoliv mimo samotné peciště, a měl výšku celkem 18 m. Zmíněné dvě komory byly přepaženy, takže vlastně vzniklo celkem šest menších komor a nad samotnou pecí 1,90 m vysoký prostor, který mohl být případně dále využíván. Střecha byla sedlová.

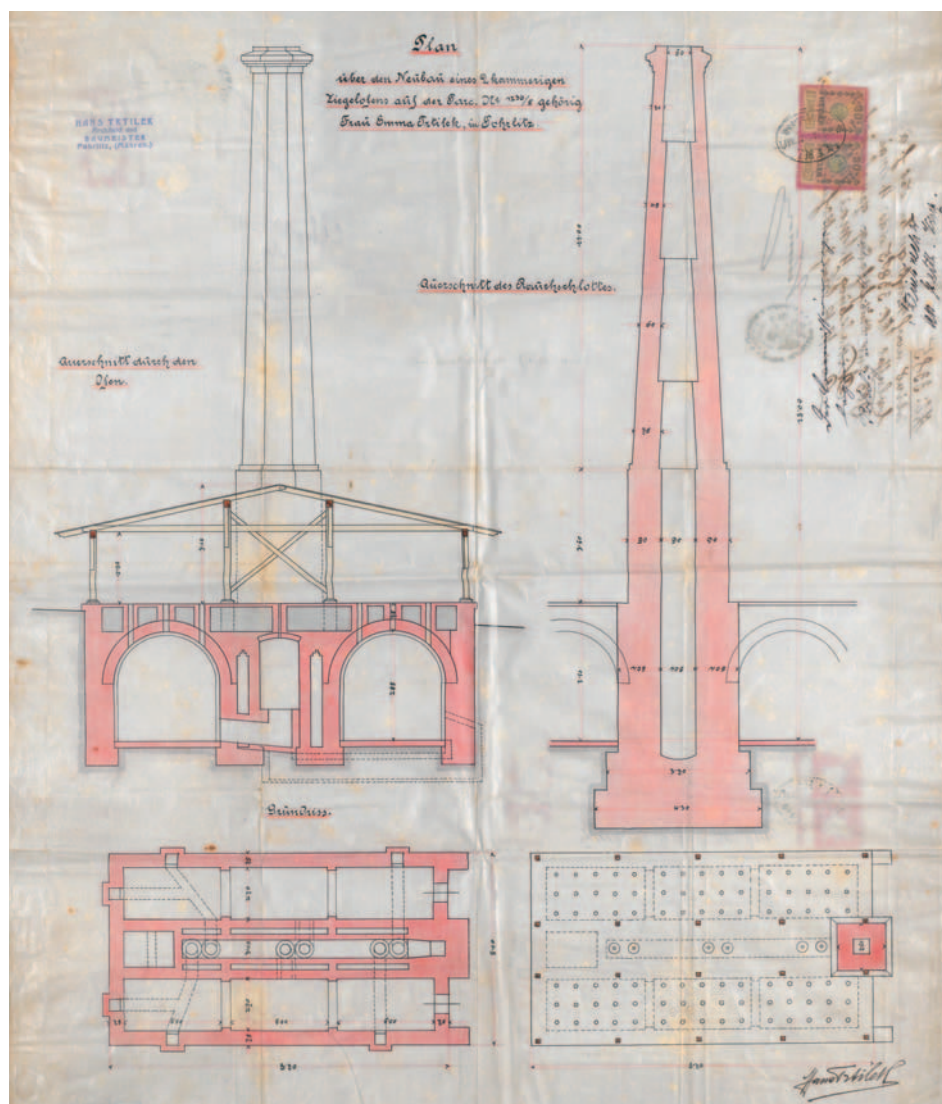
Oba plány nesou signaturu Hanse Trtilka; ke schválení realizace stavby došlo 4. května 1903.³⁶ Podnik se nacházel za městem směrem na Branišovice, stále však na katastrálním území Pohořelice, nedaleko dnes již taktéž neexistující přístupové cesty. Studium katastrálních map do roku 1945 se navíc zjistilo, že dané parcely korespondují s popisem

³⁴ Tamtéž.

³⁵ SOKA Brno-venkov, fond Okresní národní výbor Židlochovice, kart. 288, inv. č. 365, fol. 144a–159b (Cihelny 1949–1957).

O rozhodnutí ministerstva informoval ONV Židlochovice KNV v Brně dopisem č. j. 880-15/11-1950-VIII ze dne 17. listopadu 1950, podepsán referent KNV Nedělka; na ONV v Židlochovicích prezentováno 22. listopadu 1950.

³⁶ SOKA Břeclav, (neuspořádaný) fond Městský národní výbor Pohořelice, kart. 78, fol. 1a–2b (Cihelna 1903)

Kolorovaný plán nové dvoukomorové cihelné pece paní Emmy Trtilkové v Pohořelicích. Hans Trtilek, 1903. (SOKA Břeclav, fond Městský národní výbor Pohořelice, kart. 78, složka Cihelna, fol. 1a,b)

místa pozdější Dukesovy cihelny. Podobně jako v případě podniku Czuczka-Lednice je nasnadě hypotéza, že v pozdějších letech, po roce 1912, starší objekty cihelny převzal právě šumický rodák Simon Dukes, který výrobu mohl zmodernizovat či vystavět zcela nové objekty cihelny. Případné materiály pro vyvrácení nebo potvrzení dané hypotézy však prozatím chybí.³⁷

³⁷ Tamtéž, kart. 83, nefol. (Katastrální plány). Na základě písemného sdělení od pana doktora Gerharda Zsuttyho z Wiener Zieglmuseum byla ještě k roku 1912 uvedena cihelna ve vlastnictví Emmy a Johanna Trtilek.

Cihla s kolkem HT, tj. Hans Trtilek (foto autor)

Gustav Pisk – Mikulov

Co se týče Piskovy cihelny, starší česká literatura uvádí, že nejstarší soukromá cihelna v Mikulově (něm. *Nikolsburg*, okr. Břeclav) vznikla v roce 1879 a jejím majitelem byl Franz Lensk – jeho kolky by tak mohly nést monogram *FL*.³⁸ Podnik, nacházející se pod úbočím Pavlovských vrchů, za hranicí východního okraje města směrem na Sedlec, měl následně v roce 1892 koupit Gustav Pisk.³⁹

Celá problematika je však složitější. Jak autora článku upozornil Dr. Zsutty, v roce 1870 měl cihelnu i s Mariánským mlýnem odkoupit Franz Linska (1833–1894), nikoliv Lensk, od Jiřího (Georga) Igla. V této době měla být stále v provozu i panská cihelna a akciová společnost Mikulovské vápenné a cihelné těžířstvo.⁴⁰ V roce 1887 od Franze Linsky koupil Gustav Pisk zásobu cihel, kterou zprostředkovaně nabízel k opětovnému prodeji. Nicméně až v dubnu roku 1894 se v Mikulovském týdeníku objevil inzerát oznamující, že firma Pisk & Turetschek odkoupila *Linska sche Ziegelwerk*. V květnu následujícího roku byla cihelna zapsána u c. k. krajského soudu ve Znojmě. (Další inzerát nabízející cihlářský sortiment je možné nalézt v Mikulovském týdeníku z roku 1896).⁴¹

Gustav Pisk se narodil do mikulovské židovské rodiny dne 10. října 1853 a 8. září 1887 se oženil s Annou, rozenou Nessi Karpelesovou (narozena v Mikulově 15. května 1868). O čtyři roky později, 12. července 1892, se jim v Mikulově narodil syn Otta, budoucí majitel rodinné cihelny. Nutno dodat, že v době Ottova narození se podle matričního

³⁸ Mezi sběrateli starých cihel panuje nejednotnost, zda cihly s kolkem *FL XII* jsou totožné s cihlami s (pouhým) kolkem *FL*, tedy zda se v jednom případě jedná o *Franze Linsku* a ve druhém o *Fürst Liechtenstein*, nebo jsou obě cihly totožné.

³⁹ RICHTER, Václav (ed.): Mikulov, Brno 1971, s. 242, 252 a 261.

⁴⁰ Obecní cihelna, nacházející se směrem na obec Milovice, zanikla před rokem 1873. LIEDERMANN, Johann: Prähistorische Ansiedlungen im Nikolsburger Bezirk, Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, roč. 3 (1873), s. 135–146.

⁴¹ Nikolsburger Wochenschrift. Organ für Landwirtschaft, Lokal-, Gemeinde-, Schul- und Vereinsangelegenheiten, roč. 34 (1894), č. 14 (7. duben 1894), s. 8; Tamtéž, roč. 37 (1896), č. 31 (1. srpen 1896), s. 8; Amtsblatt zur Wiener Zeitung, č. 134 (9. červen 1895), s. 811; Wiener Landwirtschaftliche Zeitung, roč. 46 (1896), č. 97 (2. prosinec 1896), s. 796.

Otto Pisk ve věku asi 70 let
v brněnském židovském starobinci
(soukromá sbírka rodiny Hlavačků)

zápisu jeho otec Gustav živil jako obchodník s moukou.⁴² Piskovým spolupracovníkem byl již zmíněný architekt a stavitel Jan (Johann) Turetschek (Turešek/Tureček). Cihly vyráběné v parostrojní 14komorové kruhové cihelně nesly kolky s monogramem pánů, tj. Pisk a Turetschek (např. *PT4*). Z dalších informací o cihelně je zajímavé, že v roce 1900 museli z důvodu nadvýroby snížit cenu cihel. Od roku 1919 (snad již 1918) byl jediným vlastníkem mikulovské cihelny Gustav Pisk. Kromě ní měl od roku 1906 spolu se svou ženou a kolegou Turetschkem živnostenské povolení také na výrobu cihel v areálu obecní cihelny v dolnorakouské obci Waltersdorf (an der March/nad Moravou).⁴³

Cihelná pec mikulovského podniku – pravděpodobně typu *Hoffmann* – se měla podle dřívějšího přípisu stavět, či spíše renovovat v roce 1890. Komín dosahoval výšky 39 m a do jedné komory bylo možné naskládat 10 000 kusů surových cihel připravených k výpalu. Po Gustavově smrti v roce 1923 se provozu ujal jeho syn se svou matkou. Volskými a koňskými povozy převáželi zaměstnanci firmy cihly na místní mikulovské nádraží, odkud se expedovaly do okolí, nazpět z nádraží vozili černouhelný prach pro pálení výrobků. Meziválečná výroba činila dva až tři miliony (dle některých zdrojů až pět milionů) kusů pálených cihel ročně; firma zaměstnávala 120 lidí (v roce 1910 uváděno 150 lidí), většinou Čechů.

Po vítězství nacistického režimu v Německu a kvůli postupně rostoucímu ohrožení prvorepublikového Československa nebylo pro členy rodiny Piskovy v Mikulově v roce 1938 bezpečno, a proto jej záhy opustili. Objekty podniku převzali do své správy Němci. Kolem roku 1943 zde mělo pracovat 18 Ukrajinců (?) a v květnu 1944 zde byl zřízen menší pracovní tábor pro 22 Židů, kteří v cihelně také pracovali. Dozor nad nimi vykonávalo gestapo a bezprostředně je střežil jistý *Judenpolicist* Gábor Laszlo. Dne 15. dubna 1945, tedy těsně před koncem války, když se blížila fronta, bylo těmto Židům uloženo vyhloubit v poli asi 300 m od podniku poblíž cesty a knížecího vinohradu

⁴² Národní archiv České republiky Praha, fond HBMA 167 (Matriky židovských náboženských obcí v českých krajích), kniha č. 1222 (Židovská obec Mikulov, matrika narozených 1850–1873), s. 38 a 126; Tamtéž, kniha č. 1223 (Židovská obec Mikulov, matrika narozených 1874–1916), s. 111; Tamtéž, kniha č. 1225 (Židovská obec Mikulov, matrika oddaných 1874–1916), s. 34; HLAVENKA, Tomáš: Historie cihelny. Jsme jedna planeta, dva jiný světy [online]. Dostupné na <http://www.planetacihelna.cz/o-cihelne/> [cit. 3. září 2016].

⁴³ RAMML, Christian Ferdinand: Ziegelöfen und Lehmabbaue der politischen Bezirke Mistelbach und Gänserndorf (Niederösterreich). Geschichte und Geologie, Archiv für Lagerstättenforschung, roč. 27 (2014), s. 116. Par. č. 812/1, 813, 839, 840, 841.

zákop – ve skutečnosti si kopali vlastní hrob. Po skončení práce bylo všech 21 osob (jedna žena mezitím zemřela) podle rozhodnutí *kreisleiters* Antona Sogla zastřeleno. Nejstarší z nich byl Josef Kowacz – 72 let, nejmladší Eva Krauzová – 9 let. Ví se, že někteří z nich byli jen zranění a pak zaživa pohřbeni spolu se svými druhy v masovém hrobě. Čin vykonal velitel oddílu polního četnictva Jens Christiansen a čtyři policisté. Místo poprav bylo zahlazeno a oseto jetelem, takže společný hrob byl nalezen až 26. listopadu 1945, kdy Pavel Pisk, syn Otto Piska, po návratu z Osvětimi ostatky exhumoval. Pozůstatky zavražděných Židů byly pak pohřbeny na židovském hřbitově v Mikulově.⁴⁴

Zpět ale k rodině Piskových. Z rodného Mikulova odešli její příslušníci do Brna, Otta již v roce 1939 utekl do Palestiny, kde pracoval ve vojenském táboře. V roce 1942 pak byla Ottova manželka i s dětmi deportována do Terezína, později do Osvětimi. Manželka a Ottova matka v Osvětimi zemřely. Otta se v roce 1946 vrátil do Mikulova, kde ... *našel jsem svůj podnik úplně zanedbaný a neschopný provozu. Stroje byly většinou demontovány, rozkradeny, kůlna a sušárny zničeny. Tohoto času nebylo možno z továren, které také byly Němci vykradeny a zpustošeny, získati potřebné součástky ke strojům. Teprve v zimě 1946/1947 podařilo se mi opatřit montéry (...) a dal jsem stroje částečně do pořádku. (...) S těmito nedostatečnými stroji a úplně neodbornými dělníky zahájil jsem výrobu cihel začátkem května 1947. Následkem špatné pracovní morálky dělníků a nedostatečně opravenými stroji docílil jsem v r. 1947 jen 1/3 výroby s porovnáním k r. 1938. (...) Celkem jsem v r. 1947 vyrobil 1 010 444 ks, tj. 100,7 % předepsaného úkolu dvouletého plánu.*⁴⁵

Podle hlášení z Mikulova ze dne 21. prosince 1945 v době sedmiletého německého hospodaření v cihelně zde nebyly prováděny žádné opravy, navíc válečnými událostmi mělo několik sušáren granáty poškozenou střechu, náradí bylo odcizeno, účetní knihy byly roztrhány a částečně spáleny. Zůstala zásoba asi 130 000 kusů cihel, další výroba však nebyla okamžitě možná. V cihelně mohlo být na přelomu let 1945–1946 okamžitě zaměstnáno patnáct lidí, a i když chybělo strojní vybavení a také profese jako tesař a zámečnick, mělo se podle pozdějšího přípisu započít s výrobou v dubnu nebo květnu 1946. Již v únoru 1946 měl podnik k dispozici bagr, starý a nový míchač a čistič jílu, automatický ořezávač cihel, lisy na cihly a francouzskou falcovku, stoly k uřezávání cihel aj.⁴⁶

Na základě dekretů prezidenta republiky ze dne 19. května 1945, č. 5/1945 Sb., byla po válce i v Piskově cihelně zavedena národní správa, a to výměrem ONV v Mikulově č. j. 9002/48-VI ze dne 28. února 1948, přestože podnik nebyl znárodněn! Funkcí správce byl pověřen mjr. Josef Janšta, narozen 12. října 1900, vedoucí vápenek a cihelného těžířství (sic!). Důvodem zavedení národní správy měla být již Ottou Piskem zmíněná špatná pracovní morálka, těžkosti během provozu, ale údajně i pomalé administrativní tempo,

⁴⁴ MOSSE, c. d.; CHYTIL, c. d., s. 1292. V Chytilově Úplném adresáři z roku 1924 je jako majitel stále uveden Gustav Pisk, což potvrzuje, že materiály a údaje o jednotlivých podnicích byly sbírány s dlouhodobým předstihem. Gustav Pisk se ale objevuje i v pozdějším adresáři z roku 1931. Je tedy pravděpodobné, že (některé) starší údaje byly pouze nekriticky přepsány. I z tohoto důvodu je otázkou věrohodnost tohoto pramene i pro případnou dataci vzniku/zániku dalších cihelen. Srov. SOKA Břeclav, fond Okresní národní výbor Mikulov, kart. 867, inv. č. 4875, složka G. Pisk Cihelna, fol. 1a–113a (Mikulov – konfiskace Otta Pisk); Tamtéž, složka Anna Pisková, fol. 1a–59a; Tamtéž, složka Otto Pisk, fol. 1a–171b; Tamtéž, složka Konfiskace Pisk, fol. 1a–179b (Mikulov – konfiskace Otta Pisk); BUBENÍČKOVÁ, Růžena – KUBÁTOVÁ, Ludmila – MALÁ, Irena: Tábor utrpění a smrti, Praha 1969, s. 156. Chybně lokalizováno severně od města. Některé zdroje navíc uvádějí datum 14. dubna 1945. Podobně i RICHTER, c. d., s. 258; STRAKA, Pavel: Za pomníčky. Mikulov [online]. Dostupné na <http://zapomnicky.pamatnik-terezin.cz/index.php/tabor-y-kategorie-test/81-mikulov> [cit. 3. září 2016]; DVOŘÁK, Tomáš: Konec německého Mikulova, in: Mikulov (ed. Miroslav Svoboda), Praha 2014, s. 221–226, zde s. 226; KOCMAN, Pavel: Židé v Mikulově, in: Mikulov (ed. Miroslav Svoboda), Praha 2014, s. 264–299, zde s. 292, 295–298. Gustav Pisk byl v letech 1913–1920 v čele náboženské obce.

⁴⁵ SOKA Břeclav, fond Okresní národní výbor Mikulov, kart. 867, inv. č. 4875, složka G. Pisk Cihelna, fol. 1a–113a (Mikulov – konfiskace Otta Pisk). Otto Pisk se v roce 1930 hlásil k židovské, nikoli německé národnosti, své děti posílal do českých škol a k vedení vlastního podniku byl oprávněn i z důvodu letitých zkušeností a dále od roku 1912 studiem na cihlářské škole.

⁴⁶ Tamtéž.

Cihla s kolkem PT tj. Pisk a Turetschek (foto autor)

špatná mzdová politika, a tudíž i snaha docílit tímto vedením lepší administrativní správy i rychlejšího technického pokroku během plnění dvouletého plánu. Případnou podmínkou eventuálního znárodnění cihelny státem, od června 1948 oficiálně nazývanou *Mikulovská parostrojní cihelna Gustav Pisk a spol.*, bylo dosažení minimální roční výroby dvou milionů kusů cihel, což podle sdělení většiny úřadů nebylo ani v roce 1948 možné. Proto měla být národní správa dokonce zrušena. (Už listem z 18. února 1949 žádal ZNV v Brně ONV v Mikulově o podání zprávy, zda došlo ke zrušení národní správy nad cihelnou *fy Pisk*.)⁴⁷

Proti zavedení národní správy se Otta Pisk včas odvolal, ale KNV v Brně tomuto odvolání nevyhověl, přestože podnik nebyl schopen docílit požadované výroby.⁴⁸ O rok

⁴⁷ Tamtéž. Ještě podle dopisu s datem 9. května 1949 národní správa stále zrušena nebyla a národním správcem tedy nadále zůstal dosazený Josef Janšta.

⁴⁸ Tamtéž. Dopis č. j. 551-11/6-1949-VIIIa ze dne 22. června 1949, na ONV v Mikulově prezentován o tři dny později. Za KNV podepsán Dr. Hochman.

V roce 1947 vypáleno celkem 500 000 kusů cihel a roku 1948 pak 750 000 kusů cihel. Ke dni 1. března 1948 byl stav následující: 48 450 ks hotových cihel malého formátu, 196 810 ks velkého formátu a 70 t uhlí. V lednu se prodalo 53 000 ks cihelných výrobků velkého a 91 450 ks malého formátu, kdežto v měsíci únoru 97 700 ks velkého a 5 000 ks malého formátu. Cihelným mistrem byl jistý Adolf Korejs, jako kovář zde pracoval Rostislav Pulkrábek, jako koči Antonín Vrba st. a dělníky byli František Schindler, Frýdolín Vrba, Jakub Doleček, Jindřich Büchler, Alois Mörth, Zdislav Kozák, Antonín Vrba ml., Arnošt, Leopold a Vladimír Drabíkovi, Ladislav Konečný, Olga Humpolíčková, Františka Kopišťová a Jaroslav Mlýnek, který však později odešel.

později, dne 10. srpna, zaslal ONV v Mikulově Ottu Piskovi dopis s oznámením, že v cíhelně *došlo k datu 25. dubna 1949 k neobnovení výroby cihel, a to na příkaz Krajské odborové rady v Brně*. Národní správce Janšta působil ve funkci až do prosince 1949, kdy už byla cihelna rok mimo provoz. V roce 1950 převzala objekty v areálu správa JZD, která mj. přebudovala dřívější sušárny na stáje. Přesto ještě 13. listopadu 1950 žádal Okresní soud civilní v Brně ONV v Mikulově o sdělení, zda jsou parostrojní cihelny *Gustav Pisk a spol.* stále v provozu a zda mají platné živnostenské oprávnění. Národní výbor odpověděl, že podnik je mimo provoz od roku 1947 (sic!).⁴⁹

Dne 27. března 1951 byl podán návrh na dodatečné znárodnění Piskovy cihelny, a to z důvodu předpokládané komplikovanosti během uzavírání nájemních smluv s majitelem, který by nemusel souhlasit s renovačními plány zemědělského družstva. Na základě rozsudku mikulovského okresního soudu ze dne 22. ledna 1952, č. j. 2T 199/51-18, byl konfiskován veškerý majetek Gustava Piska v Mikulově, tj. i polovina bývalé cihelny.⁵⁰

Poslední dopisy nesou dataci 1952. Tehdejší Okresní stavební komunální podnik v Mikulově (dále jen OStKP Mikulov) zaslal 7. března 1952 finančnímu referátu ONV v Mikulově dopis, ve kterém žádal o 16 m železničních kolejnic potřebných v hliništi u bagru, 150 m kolejnic polní dráhy a čtyři točny o rozchodu 50 cm. (Od Otty Piska ještě v témže roce odkoupil 200 m polní dráhy z původně 500 m slíbených v roce 1950.)

Přestože zbytkové vybavení cihelny mělo sloužit potřebám JZD, na základě rozhodnutí schůze předsednictva JZD, konané dne 1. dubna 1952, byla vypracována smlouva o zápůjčce 2 × 100 m běžných kolejnic pro úzkokolejnou dráhu a tři kusů točen z prostředků, které byly v držení mikulovského JZD a pocházely právě z bývalé Piskovy cihelny. Bylo dohodnuto, že OStKP Mikulov měl za přítomnosti členů JZD materiál na vlastní náklady odvézt a po skončení tzv. plánu hmotného zásobování pro rok 1952, nejpozději však po skončení cihlářské sezóny, opět ve stejném množství na vlastní náklady vrátit. Jestli se tak i stalo, není známo, ale ještě 30. dubna komunální podnik laskavě žádal o odprodej latí ze sušáren bývalé Piskovy cihelny pro cihelnu v Novosedlech. Mělo jít o množství asi 20 m³.⁵¹ Ve dnech 24. srpna a 7. září 1953 došlo ještě k ocenění majetku a strojního zařízení v bývalé cihelně. Přestože vybavení jako vozíky či staré lisy na cihly bylo *vhodné jedině do sběru jako šrot pro naše hutě*, byl přes jistou zchátralost zbývající majetek odhadnut na 38 265 Kčs.⁵²

Otta Pisk přežil jako jeden z mála mikulovských Židů německý holocaust – během války byl dokonce členem zahraničního odboje – a po roce 1945 se mu podařilo získat zpět ztracený majetek včetně cihelny po svém otci. Z důvodu mocensko-politické situace v poválečném Československu byl však i přes jeho nesouhlas dosazen do neznárodněné cihelny národní správce a po zrušení výroby došlo v roce 1949 (1950?) k převodu objektů podniku do správy JZD. V roce 1951 byl podán návrh na dodatečné znárodnění Piskovy cihelny, kterému mikulovský okresní soud dne 22. ledna 1952 vyhověl. Odpor proti danému rozhodnutí Ottovi následně vynesl roční vězení, pokutu, ztrátu občanských práv na pět let, zákaz pobytu v pohraničí a ztrátu veškerého majetku. Zemřel v roce 1963.⁵³

Po roce 1989 získali Piskovi potomci svůj někdejší majetek zpět a v areálu bývalé cihelny (dodnes je zde patrný zbytek kruhové pece) a pozdějšího JZD chovají koně. Na odkaz svých předků navázali symbolicky názvem celého areálu *Cihelna Mikulov*.

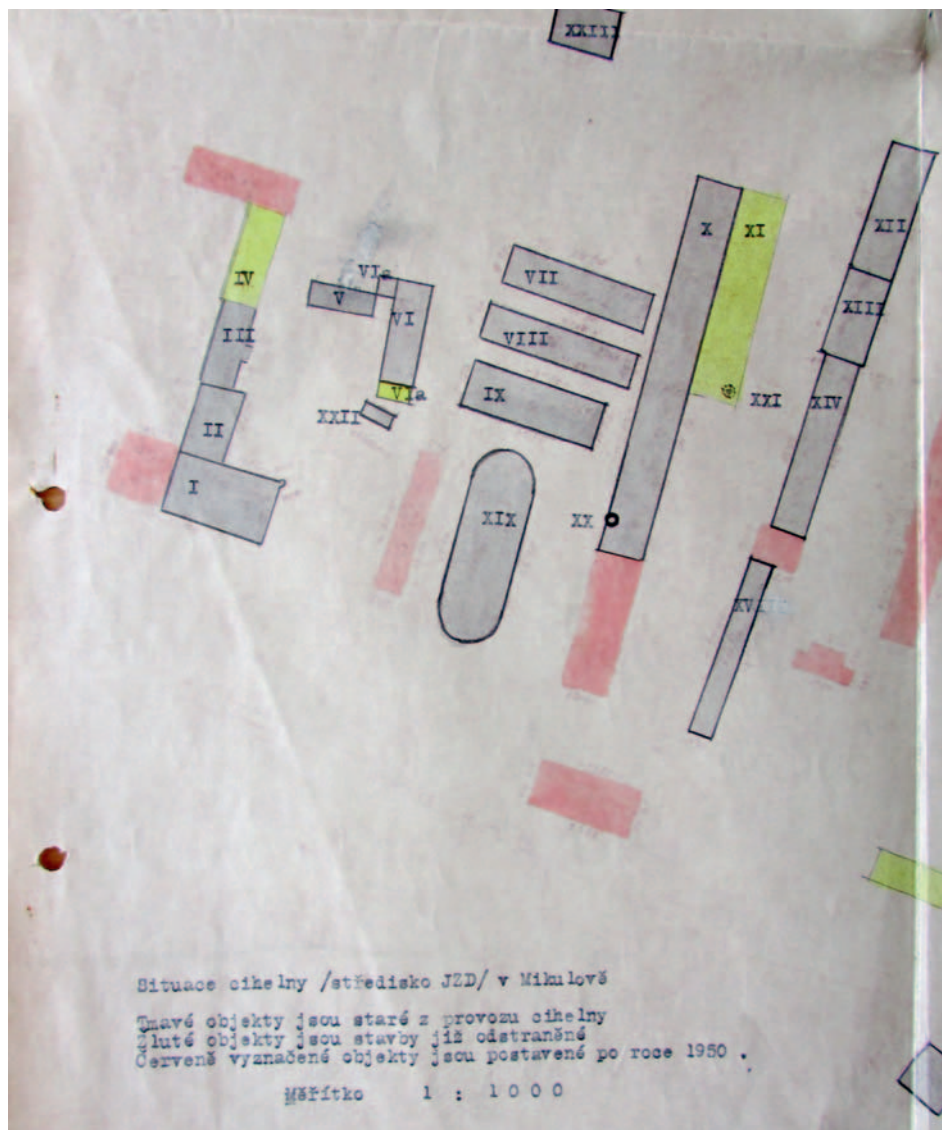
⁴⁹ SOKA Břeclav, fond Okresní národní výbor Mikulov, kart. 498, inv. č. 1814, fol. 1a–22a (Cihelna Pisk a spol. Mikulov 1948–1952).

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Tamtéž. Ještě v březnu roku 1950 došlo k prodeji části zařízení cihelny v Novosedlech.

⁵² SOKA Břeclav, fond Okresní národní výbor Mikulov, kart. 867, inv. č. 4875, složka G. Pisk Cihelna, fol. 1a–113a (Mikulov – konfiskace Otta Pisk).

⁵³ DVOŘÁK, Tomáš: Mikulov v období komunistické diktatury, in: Mikulov (ed. Miroslav Svoboda), Praha 2014, s. 238–268, zde s. 256.

Plán JZD v areálu bývalé Piskovy cihelny z roku 1958. Tmavou barvou jsou zaznačeny staré budovy cihelny, žlutou barvou objekty již odstraněné a červeně jsou vyznačeny nové vystavěné stavby po roce 1950 (SOKA Břeclav, fond Okresní národní výbor Mikulov, kart. 867, inv. č. 4875, složka Anna Pisková, fol. 58a)

Josef Bauch – Vlasatice

Pravděpodobně první písemná zmínka o cihelně ve Vlasaticích (něm. *Wostitz*, okr. Brno-venkov) se objevuje v urbáři z roku 1618: *Tež Przitemž miesteczku gest Czyhelna Panska w kteréž z se Czyhly paliti mohou*. Její vznik je spojován s působením novokřesťanské komunity v obci. Z roku 1655 je dokonce známa i přesnější lokalita vlasatické cihelny, a to u takzvaného Cihlářského rybníka.

Cihla s kolkem M B, tj. Martin Bauch ml. (foto autor)

Cihla s kolkem V2V, tj. Vinzenz (Vincenc) Vogler (foto autor)

Nicméně cihlářská tradice ve Vlasaticích je spojována s rodinou Bauchů. Kolem roku 1875 měl u Olbramovického potoka směrem ke Křížovému rybníku (parcely č. 2581 a 2582) vybudovat Josef Bauch (1838–1912) svou první cihelnu (čp. 294; zrušena kolem roku 1902). Nutno podotknout, že v tomto prostoru se nacházela původní obecní cihelna *Gemeind Huthweide*, zakreslená na katastrálních mapách z počátku 19. století (1825), ale již i v roce 1787. Bauch si pravděpodobně tedy pronajal existující cihelnu patřící obci. Jelikož se však výroba po letech zde stala již nerentabilní, postavil v letech 1884/1885 nový podnik – cca 300 metrů jihovýchodně od hřbitova (parcela č. 2023/2026; dům čp. 312).

S ručním nářadím (sekerou, lopatou) odkopávali dělníci materiál, namáčeli jíl s vodou a plnili za práci v úkolu vlhký jíl do dřevěných modelových forem. Od dalšího pracovního úkonu, vytloukání vlhkého jílového kvádru z dřevěných forem, dostali pracovníci název „vytloukači cihel“. Vlhké, hladké cihly byly dopraveny pod zastřešenou boudu, aby se na vzduchu usušily. Potom vytloukači cihel transportovali tvrdé jílové kvádry do vypalovací komory cihelny a navršili okolo nich slámu a dřevo. Po naplnění zedník zazdil vstup do pece a zapálil štěrbinou slámu a dřevo. Mezitím vezli dělníci na

kolečku uhelný mour na šikmo nastavené dřevěné lávce na vrchol pece a dle potřeby plnili šterbinami hrubozrnný uhelný prach do rozžhaveného ohniště.

Až do stavby železnice Pohořelice-Vranovice (1895) vozil uhelný prach do Vlasatic čeledín Josefa Baucha koňským povozem z uhelného dolu u Brna. Pro jedno naplnění pece na přibližně 35 000 kusů cihel musel povoz přivést patnáct tun prachu. Dalším majitelem cihelny byl Martin Bauch st. (1869–1931), který byl v obchodě s cihlami velice úspěšný, i když v okolí pilně konkurovaly cihelny *Caesar* (Loděnice), *Dukes* (Pohořelice) a *Lederer* (Modřice). Roční produkci cihel a tašek-bobrovek měl 400 000 kusů. V letech 1931–1939 provozoval Martin Bauch ml. (narozen 1902) cihelnu pouze se čtyřmi až pěti výpaly ročně. Doprava uhelného prachu z Moravské Ostravy železnicí byla drahá, zásoby jílu byly vyčerpány. Začátek druhé světové války znamenal zároveň konec pálení cihel ve Vlasaticích. Cihelna měla kromě samotné pece (10 × 20 m) mj. dvě sušárny (každá 10 × 50 m) a místnost pro dělníky. Budovy byly na konci války částečně poškozeny, po roce 1945 zbourány. Pozemek následně využilo JZD a vybudovalo zde drůbežárnu. Dnes se tu nachází střelnice.⁵⁴

Jan Schultz – Dolní Dunajovice

Obecní cihelna v Dolních Dunajovicích (něm. *Unter Tannowitz*, okr. Břeclav) figuruje již na prvních katastrálních mapách, a to v prostoru za obcí pod kopcem s idylickým názvem Na výsluní. Místní výrobky pak pravděpodobně byly značeny kolkem *GT*, tj. *Gemeinde Tannowitz*. Cihelna byla v provozu do roku 1899, kdy ji obec nabídla k pronájmu na deset let. Nemohla však najít zájemce, proto se inzerce objevuje i o rok později. Přece jen se ale podařilo cihlářskou tradici v Dolních Dunajovicích udržet. V roce 1908 obec podala nabídku na výstavbu kruhové cihelny a o čtyři roky později sháněla jako zaměstnance několik cihlářů. Je tedy možné souhlasit se starší českou literaturou, že dunajovická cihelna byla či mohla být v provozu (již) v roce 1910. V roce 1935 v ní pracovalo deset dělníků. Do roku 1938, kdy je datován zánik podniku, ji vlastnil/spravoval Jan Schultz (spíše Johann Schultz). Z torzovitého dochovaného archivního materiálu je zřejmé, že v roce 1950 byly nevyužité budovy již neexistujícího podniku přeměněny na drůbežárnu v rámci JZD. Dnes zde má obec skládku odpadů. Právě z doby, kdy byly objekty ze zrušené cihelny dále využívány, se podařilo objevit pár písemností. Výměrem č. j. 565-5/5-1950 ze dne 9. května 1950 dával ONV v Mikulově panu Josefu Urbánkovi (tehdejší dočasný nájemník bývalé cihelny) na vědomí, že JZD v Dolních Dunajovicích požádalo zdejší MNV o propachtování daného objektu za účelem zřízení družstevní drůbežárny. Jelikož se nájemník nechtěl vystěhovat, začal dlouhý administrativní průtah, který skončil získáním objektů do správy JZD. Areál bývalé cihelny se tak stal hospodářským provozem stejně jako v případech mnoha jiných podniků v republice.⁵⁵

Václav Lebloch – Velké Bílovice

Také město Velké Bílovice (něm. *Gross Billowitz*, okr. Břeclav) se může pyšnit dlouhou cihlářskou tradicí. Vedle obecní cihelny se zde nacházela i cihelna knížecí, jež byla obnovena

⁵⁴ Více informací o cihelnách ve Vlasaticích viz: BLASCHKA, Walfried: Wostitz. Geschichte einer deutschen Marktgemeinde in Südmähren, Geislingen/Steige 1993, s. 423–425; MZA, fond E 67 (Sbírka matrik), inv. č. 3619 (Matrika narozených Vlasatic 1888–1914), s. 147; Tamtéž, inv. č. 3646 (Index zemřelých Vlasatic 1907–1949), s. 3–4.

⁵⁵ Nikolsburger Wochenschrift. Organ für Landwirtschaft, Lokal-, Gemeinde-, Schul- und Vereinsangelegenheiten, roč. 40 (1899), č. 42 (21. říjen 1899), s. 6; Tamtéž, roč. 49 (1908), č. 28 (11. červenec 1908), s. 6; Tamtéž, roč. 52 (1912), č. 18 (4. květen 1912), s. 5; BARTOŠ – SCHULZ – TRAPL, c. d., s. 295; SOKA Břeclav, fond Okresní národní výbor Mikulov, kart. 591, inv. č. 3446, fol. 2a–5a (Převod cihelny D. Dunajovice 1950); Tamtéž, kart. 536, inv. č. 2495, fol. 1a (Předání cihelny JZD 1950).

Kruhová pec bílovické cihelny, březen 1930. Vpravo část objektů sušárny. (soukromá sbírka Jaroslavy Harhajové)

(sic!) nejpozději v druhé polovině 17. století.⁵⁶ Historii výroby v tomto podniku připomínají i dochované archivní materiály a kolorované plány.

Podnik knížete Liechtensteina, ležící při silnici do nedalekých Čejkovic, byl před rokem 1866 pronajat sedmatřicetiletému Václavu Leblochovi (cihly s kolkem nesoucím jeho iniciály VL či pouze L a číslici, např. L XII).⁵⁷ Později přešla cihelna do přímého vlastnictví nájemce. Podle získaných plánů, pro které si měl zajet až do Berlína, postavil již moderní parní kruhovou cihelnu, jejímž sortimentem zásoboval velkou část jihovýchodní Moravy.⁵⁸

Jaroslava Harhajová o Leblochovi uvádí: [Lebloch] *cihelnu postupně zvětšoval a novými stroji vybavoval. Započal vyrábět hlavně cihly pálené a rovněž tak pálenou krytinu. V cihelně byla stará paní Frélinková, která měla na starosti hlídání majetku, vydávala kupcům materiál a starala se o chov drůbeže a hus. (...) [Lebloch] svou pozornost věnoval hlavně zvelebení cihelny, která při skromném vedení pracovala se ziskem, a již proto rozšířil, aby mohla splnit všechny požadavky po stavebním materiálu. Podle všeho získala později cihelnu dcera pudmistra Leblocha Anna, provdaná Mikešová. Dle zápisu postoupili Ing. František Mikeš a Anna, rozená Leblochová, pozemky a dům č. p. 345 – cihelna – svým čtyřem dětem dne 14. ledna 1922.*

Dle dopisu Okresní politické správě v Hodoníně ze dne 27. března 1928 o plánech cihelny: ruční výroba a pálení v polní peci cca 1875 nahrazeno kruhovou pecí, postavenou jako první na Moravě dle typu Hoffmann: kruhová pec byla opatřena komínem výšky 33 m a průměru 0,97 m se 14 komorami o obsahu 27 m³, zchátralé zdívo komor bylo obnoveno částečně v r. 1920, zbytek v r. 1926. Horní část komína byla obnovena

⁵⁶ ČAPKA, František (ed.): Velké Bílovice. Dějiny jihomoravské obce, Brno 1996. Srov. MZA, fond F 43 (Velkostatek Břeclav), kart. 1007, fasc. 1, fol. 1a-52a (Prodej bílovické cihelny obci 1840-1845).

⁵⁷ Výroba v obecní cihelně, nacházející se nad *Předníma*, jež vyráběla cihly v malém množství – nejvíce pak nepálené vepřovice –, se již nevyplácela, a proto došlo k jejímu zrušení.

⁵⁸ ČAPKA, František: Od zrušení poddanství do roku 1918, in: Velké Bílovice (ed. František Čapka), s. 197-242, zde s. 213. Byl i starostou obce.

v roce 1926. Práce provedla komínářská firma Ernstberger a Frötschner v Teplicích-Novosedlci. V roce 1926 došlo k modernizaci lisovny, kde nechyběl šnekový lis na 1 500–2 000 cihel za hodinu a šnekový lis na tašky na 800 kusů za hodinu aj.

Po nečekané smrti Františka Mikeše v roce 1932 vedl cihelnu Ing. Václav Mikeš, a to na základě Živnostenského listu. [Vydal Okresní úřad v Hodoníně 7. září 1933.] Podle Berní správy v Hodoníně byla cihelna zastavena 1. května 1942 na základě rozhodnutí Ministerstva hospodářství a práce ze dne 3. dubna 1942. V roce 1946 až do konce roku 1947 byl nájemcem pan František Churý ze Zlína-Prštné. [Jiný pramen uvádí, že cihelna měla být pronajata již v roce 1945 a o rok později zaměstnávala sedmnáct dělníků a dva úředníky.] Dle Churého byl úkol dvouletého plánu vyrobit 1 milion kusů cihel obyčejných. Obrát cihelny v r. 1947 nepřesáhl 2,5 mil. korun. Pohledávky měli Arnošt a Miroslav Luža, Salaš u Velehradu. Jednalo se o správce cihelny.

Dne 21. ledna 1948 byla sepsána Smlouva nájemná s Ing. Antonínem Grossmanem z Olomouce, platná od 1. ledna 1948 na 6 let (do konce roku 1953). Cihelnu provozoval na Živnostenský list Ing. Václava Mikeše, zesnulého 15. března 1949, až do roku 1949. Nájemní poměr byl s Ing. Grossmanem ukončen 1. března 1950 a samotná výroba byla ukončena de facto smrtí Ing. Václava Mikeše jakožto majitele živnostenského oprávnění. Cihelna pozbyla úředního oprávnění k provozu. Z tohoto důvodu nebyla v letech 1950 a 1951 v provozu. Spoluvlastníci nepočítali s uvedením do provozu ani v budoucnosti s ohledem na překážky při získávání nového živnostenského listu, respektive povolení k provozu. Došlo k předčasnému ukončení nájemní smlouvy z vyšší moci po úmrtí majitele Živnostenského listu.

Místní národní výbor ve Velkých Bílovicích potvrdil dne 22. května 1951, že cihelna nebyla v roce 1950 a 1951 v provozu. [Tehdejším předsedou MNV byl Josef Osička.]

Podle záznamu jednání u KNV v Brně ze dne 7. června 1951 neměli spoluvlastníci námitek proti pronájmu strojního zařízení. Nicméně samotná cihelna na základě obhlídky byla neupotřebitelná, pec provlhlá, rekonstrukce by byla nákladná, takže se rozhodlo cihelnu neprovozovat a stroje měly být upotřebeny v cihelnách, které měly chatrné zařízení. Stroje z bílovické cihelny tak šly do cihelny v Blučině – Okresní stavební podnik Židlochovice – pronájmem dne 6. listopadu 1954. Část byla vrácena 26. července 1957 zpět. Transmisí s řemenicemi odkoupil Okresní průmyslový podnik v Moravském Krumlově pro cihelnu v Miroslavi dne 27. července 1957.

Dnem 1. ledna 1948 se znárodnily cihelny s technickým zařízením na roční výrobu min. 2 mil. kusů cihelných výrobků. Pro Velké Bílovice byl dvouletkový úkol pro rok 1947 – 1 mil. výrobků, pro rok 1948 – 1,1 nebo 1,2 mil. výrobků. Nedostatek hlíny, investice, vzdálenost od nádraží byly důvody proti znárodnění. Tyto důvody způsobily, že cihelna nedostala národního správce, ale nájemce.

Cihelna tedy nebyla znárodněna, ale dne 29. října 1952 MNV ve V. Bílovicích prikazuje JZD ve V. Bílovicích podle § 3, odst. 1 zák. č. 55/1947Sb., o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského plánu výrobního, do povinného pachtu cihelnu na parcelách o výměře 86,021 m² na dobu 3 let za pachtovné, které měl určit ONV v Břeclavi dle návrhu MNV ve Velkých Bílovicích. Nicméně do 1. září 1953 nebyly oznámeny podmínky pachtu a výše pachtovného. Na urgenci spoluvlastníků bylo 11. září 1953 odpovězeno MNV ohledně „vnuceného nájmu JZD – cihelna“ takto: výše nájmu neurčena, nebyl pro to důvod. Dne 8. února 1954 MNV ve Velkých Bílovicích vydal Výměr pro místní JZD, kterým se zrušil povinný pacht cihelny s příslušnými stavbami a objekty v obci. JZD si pro účely stavby veprína a drůbežárny opatřilo ke stavbě jiné pozemky.

Cihelna byla spoluvlastníky převzata od JZD zpět dne 3. dubna 1954. Konstatovalo se, že část objektů byla použita na stavbu drůbežárny, část odebrali soukromníci. Ztratily se i věci ze strojovny. U hliniště je odebírána hlína silničním výběrem i soukromníky. JZD za odebraný materiál po urgenci zaplatilo až v dubnu 1956 (1 183,50 Kčs). Během let 1954 až 1956 se rozprodával různý materiál soukromníkům.

Pohled do areálu cihelny ve Velkých Bílovicích, březen 1930 (soukromá sbírka Jaroslavy Harhajové)

Dne 9. září 1954 ONV vydal souhlas ke zbourání komína a kruhové pece (14 komor o obsahu 410 m³), které hrozily zřícením; materiál byl rozkraden. Dne 20. července 1955 vydal odbor pro výstavbu rady ONV Břeclav souhlas se zbouráním přístavku u kanceláře a obytné budovy. Dne 20. října 1955 byla sepsána nájemní smlouva o pronájmu lisovny a strojovny bývalé cihelny s Jihomoravskými vinařskými závody Mikulov. Dne 1. ledna 1956 bylo rozšířeno o pronájem stáje pro koně na p. č. 2554 a 2555. O koně pečoval a v cihelně bydlel Karel Dobšíček. Dne 10. října 1960 vydal finanční odbor ONV v Břeclavi rozhodnutí podle ustanovení § 5, odst. 2 vyhl. 88/59 Ú. l., aby nemovitosti na p. č. 2855/3, na které stál dům, a stavební parcela č. 580, na které stála stáj a sklep pod pozemkem p. č. 2855/2 z vložky č. 310 Velké Bílovice, přešly do socialistického vlastnictví Vinařských závodů, n. p. Praha, Okresního stavebního podniku Břeclav, Vinařských závodů, n. p. Bratislava.

Po roce 1989 došlo na základě přijatých zákonů k navrácení pozemků a některých staveb v areálu bývalé cihelny od tehdejších uživatelů VINOPOl a Zemědělské družstvo Velké Bílovice. K faktickému předání došlo schválením dohod mezi uvedenými uživateli a spoluvlastníky Pozemkovým úřadem v Břeclavi v roce 1992. Areál je pronajatý, sklep pod bývalými budovami je prodáný.⁵⁹

Na úplný závěr snad jen dovětek. Před rokem 1866 dokládá výrobní činnost v bílovické knížecí cihelně i otištěná plánová dokumentace. Nejstarší *Plan zweier neu zu erbauender Dachziegel. Öfen in der Billowitzer Ziegelei*, datovaný 1845 a nesoucí signaturu Hausera, podává svědectví o výstavbě druhé pece pro výrobu střešní krytiny v bílovické cihelně. V tomto případě šlo o tzv. polní pec žárovou, jež byla zčásti zapuštěna do země. Uvnitř peciště se pak nacházely dva oddělené rošty téměř po celé šířce, respektive délce pece, pod nimi pak popelníky a nad nimi klenutí. Naznačeny jsou zavážecí a vyvážecí dveře

⁵⁹ HARHAJOVÁ Jaroslava: Historie cihelny ve Velkých Bílovicích [online]. Dostupné na <http://www.latearius.cz/cihly-clanky-o-cihlach/2-historie-cihelny-ve-velkych-bilovicich> [cit. 3. října 2016]. Srov. SOkA Břeclav, fond Okresní národní výbor Břeclav, kart. 99, inv. č. 461, fol. 72a–96a (Velké Bílovice – cihelna Mikešové 1945–1955).

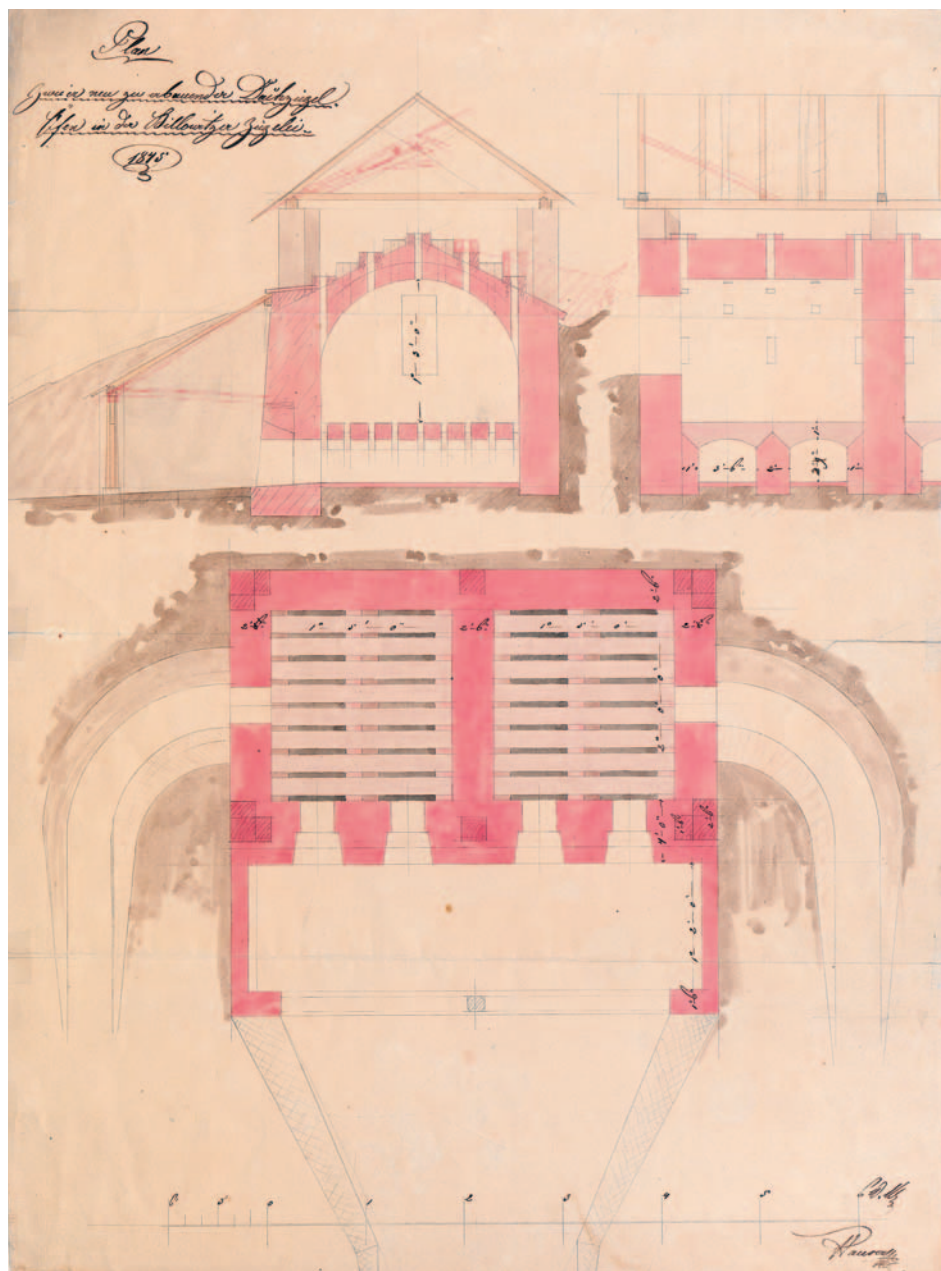

Pohled do areálu cihelny ve Velkých Bílovicích (soukromá sbírka Jaroslavy Harhajové)

a předpecí z jedné strany. Z klenby ústilo několik komínků odvádějících kouř. Vše bylo zastřešeno krytou dřevěnou sedlovou střechou, chránící před vlivem počasí. Ze stejného roku je i plán sušárny cihel (Hauser 1845).

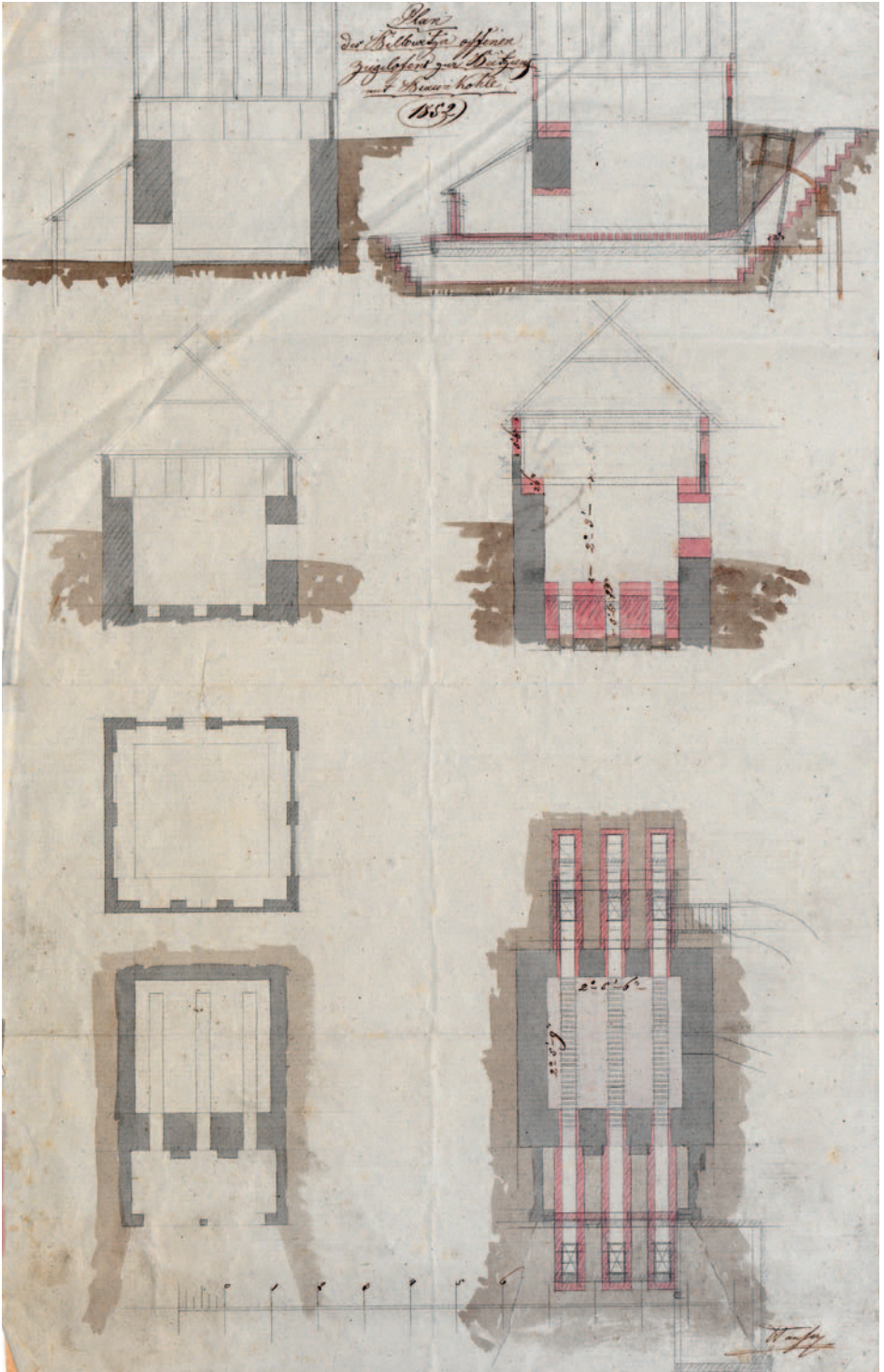
O pár let později se zřejmě hlavní velká pec (?) opravovala, přesněji renovovala, jak dokládá Hauserův *Plan des Billowitzer offenen Ziegelofens zur Beitzung mit Braun Kohle* z roku 1852. Jednalo se o polní pec žárovou s jediným roštem, přičemž v tomto případě chyběla klenba, takže pec byla ukončena zavázkou, tj. vrstvou cihel na plocho položených a zasypaných vhodným zásypem. Jako topivo se používalo hnědé uhlí, které nahradilo dřevo a které bylo v pozdějších letech zas nahrazeno kamenným (černým) uhlím. Poslední nedatovaný a nesignovaný *Plan Uiber die Erbauung eines Ziegelofens in Billowitz* se týká výstavby bílovické cihelné pece, tentokrát již s klenbou.⁶⁰ Podobná plánová dokumentace, doplněná navíc o situační plány areálu knížecích podniků, se dochovala například pro liechtensteinskou knížecí cihelnu v Lednici či ve Valticích. I zde se nacházely polní pece žárové, a to až do zániku cihelen.

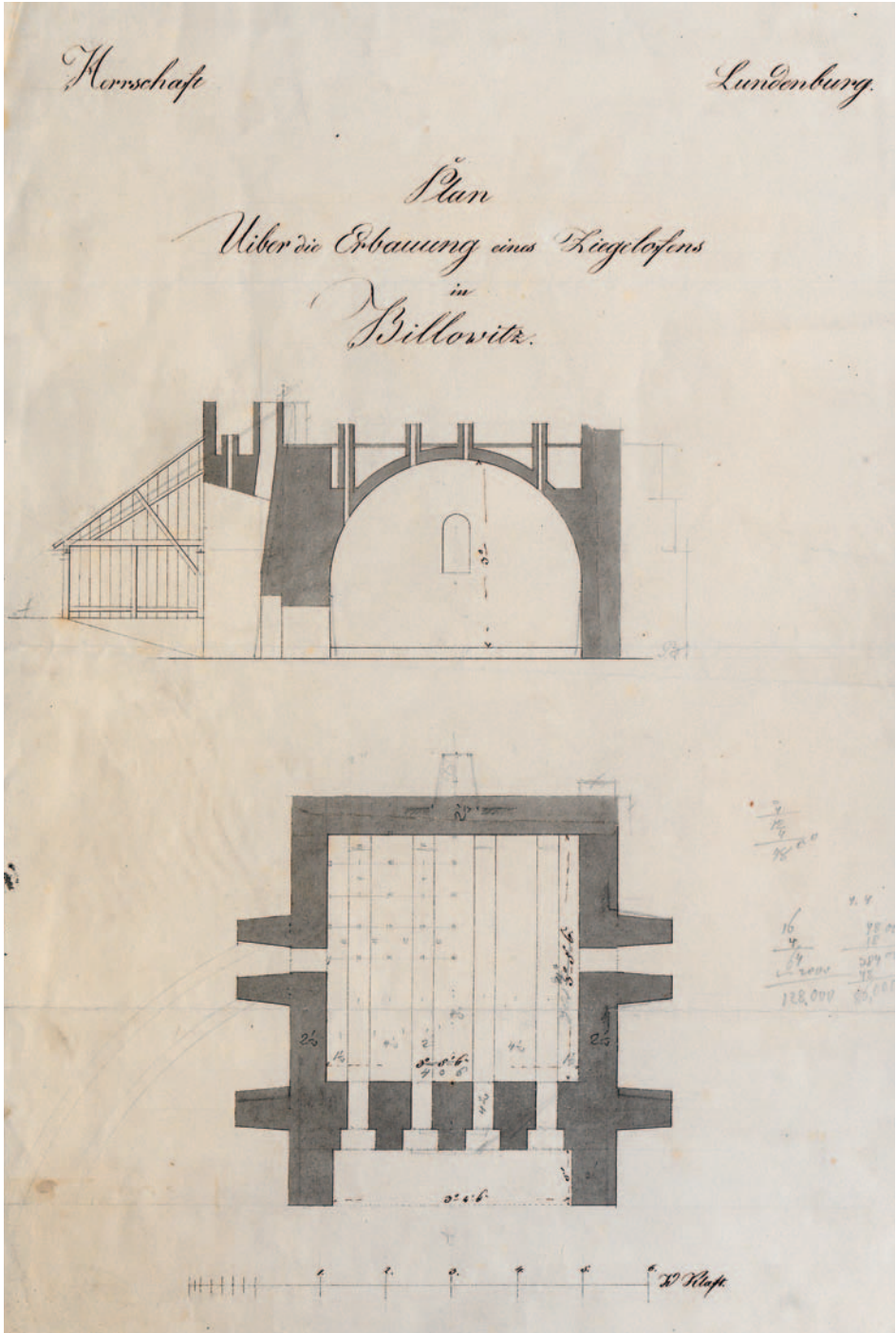
⁶⁰ Volný překlad. MZA, fond F 115 (Lichtenštejský stavební úřad Lednice), inv. č. 1506 (Cihelna Bílovice – výroba střešních tašek, Hauser 1845); Tamtéž, inv. č. 1507 (Cihelna Bílovice – průřezy); Tamtéž, inv. č. 1508 (Plán k výrobě cihelny v Bílovicích, bez datace a signatury); Tamtéž, inv. č. 1508 (Cihelna Bílovice – sušárna, Hauser 1845).

Kolorovaný plán výstavby druhé, nové cihelné pece na výrobu střešní krytiny v bílovické cihelně
 (Plan zweier neu zu erbauender Dachziegel. Öfen in der Billowitzer Ziegelei), Hauser, 1845.
 MZA, fond F 115 (Lichtenštejnský stavební úřad Lednice), inv. č. 1506

Kolorovaný plán bílovické neklenuté cihelné pece s úpravou topeniště na dřevěné uhlí
 (Plan des Billowitzer offenen Ziegelofens zur Beitzung mit Braun Kohle), Hauser, 1852.
 MZA, fond F 115 (Lichtenštejnský stavební úřad Lednice), inv. č. 1507

Kolorovaný plán výstavby cihelné pece ve Velkých Bílovicích (*Plan Uiber die Erbauung eines Ziegelofens in Billowitz*), bez datace a signatury. MZA, fond F 115 (Lichtenštejnský stavební úřad Lednice), inv. č. 1508

Závěr

Podobně jako *Oserova cihelna* v Úvalech či *fy Langer* v Bulharech (viz předchozí studie) byly i v této práci prezentovány jednak závody, které zanikly nebo byly po roce 1945 odsouzené k demolici, a jednak podniky, u kterých se počítalo s poválečným obnovením provozu. V Pohořelicích, jak bylo podrobně uvedeno, měl dokonce vzniknout nový, plně funkční závod. Ve všech případech, i po krátkém zahájení výroby, vše skončilo z různých příčin nezdarem. Velká část objektů bývalých cihlen byla později přeměněna a využita zemědělskými družstvy – hlavně jako drůbežárny, ať již šlo o *fy Schultz* v obci Dolní Dunajovice, *fy Bauch* ve Vlasaticích, nebo *fy Krebs* v Drnholci, případně se využívaly jako kůlny (*fy Dukes a spol.* v Pohořelicích). Později se v místech bývalých cihlen mohl těžit i písek a dnes často slouží jako obecní skládky. V některých případech bývalé podniky připomínají už jen zarostlé remízky v polích či jména na mapách.

Závěrem bych rád poděkoval Galerii Reistna, jmenovitě panu Ing. Stanislavu Schneiderovi, který finančně podpořil vznik této studie v rámci Spolku přátel staré cihly a také poskytl některé podklady, jež jsou v práci publikovány. Dále sběratelům starých cihel panu Liboru Jandorovi a manželům Andělovým, Dr. Gerhardu Zsuttymu z vídeňského Zieglmuseum a panu Christianu Ferdinandu Rammlovi za dohledání některých podkladů v rakouských archivech a sbírkách, drnholeckému starostovi Janu Ivičičovi za pomoc při identifikaci místních cihlen a v neposlední řadě paní Ing. Jaroslavě Harhajové za článek a podklady k bílovické cihelně a též rodině Hlavenkové za materiály a informace o Piskově rodině.

PŘÍLOHA

Ministerstvo průmyslu v Praze zaslalo dne 22. listopadu 1946 ONV v Mikulově list se seznamem průmyslových podniků v pohraničí, jež na základě rozhodnutí průmyslové oblastní konference konané ve dnech 4. a 5. října 1946 ve Znojmě nemají být likvidovány. Pro tehdejší okres Mikulov to byly cihelny: *Gustav Pisk* (Mikulov), *Dukesova* (Pohořelice), *Vilém Oser* (Úvaly u Valtic), *Národní správa kruhové cihelny Langer* (Pulgáry u Lednice) a *Rupert Sogl* (Novosedly na Moravě).

Pro ucelenější představu o stavu a počtu podniků v okrese jsou hodnotné dva dopisy. Ten první zaslal (pod č. j. 127-IVa/26-47) dne 4. ledna 1947 ZNV v Brně ONV v Mikulově, průmyslovému referátu. Jmenovaný úřad měl nejpozději do 13. ledna daného roku zjistit, které cihelny mají strojovou a které ruční výrobu, z čehož vyšlo najevo, že většina cihelen v okrese strojovou výrobu neměla (světlou výjimkou byly podniky *Pisk*, *Sogl* a *Dukes a spol.* – tj. podniky v kategorii A), a navíc velká část podniků v níže uvedeném soupisu již neexistovala nebo byla později navržena k likvidaci a zrušena. Pro okres Mikulov pod číslem:

- 284. [Martin Bauch (Vlasatice).]
- 285. Jan C[a]esar (Loděnice u Pohořelíc).
- 286. Czapka a Gaidosch (Pulgáry u Lednice).
- 287. [Josef Glotz (Loděnice u Pohořelíc).]
- 288. Jan Liechtenstein (Valtice).
- 289. Reichel, König, Jeřábek (Pulgáry).
- 290. Správa tereziánského fondu (Drnholec).
- 291. [V[incenz] Voglar (Litobratřice).]
- 292. N[?] Fran[t]z (Novosedly).⁶¹

Druhý dopis (č. j. XI/2-64813/47) ONV v Mikulově zaslalo Ministerstvo průmyslu v Praze dne 19. února 1947 z důvodu prošetření cihelen a vápenek v kategorii B v pohraničí. Za tímto účelem byl vypracován seznam podniků, jež nesplňovaly požadavky dané kategorie (vyčerpaná surovinová základna, zchátralé, poškozené budovy, zastaralé stroje aj.), a měly tak být přeřazeny do skupiny C, tj. určené k likvidaci. ONV Mikulov měl pak nejpozději do dvou týdnů po doručení dané zprávy předložit věcně a stručně odůvodněné návrhy (k přiloženému seznamu), o kterých se mělo dále diskutovat i s příslušnými orgány. Mezi podniky mikulovského okresu můžeme nalézt:

Šimon Čučka, cihelna, Lednice na Moravě – *neexistuje*.
 Bedřich Krebs, cihelna, Drnholec na Moravě – *likviduje se*.
 Obecní cihelna, Dolní Věstonice – *neexistuje*.
 Jan Schultz, cihelna, Dolní Dunajovice – *neexistuje*.
 [Václav Tenzer, cihelna, Pasohlávky, p. Mušov – *neexistuje*.]⁶²

Pro úplnost ještě jiný seznam:

Cihelny skupina A:

1. Kruhová cihelna /strojní/ Sogl, Novosedly.
2. Kruhová cihelna /strojní/ G. Pisk, Mikulov.

⁶¹ SOKA Břeclav, fond Okresní národní výbor Mikulov, kart. 498, inv. č. 1802, fol. 23a–26a (Seznam cihelen a vápenek 1947). V Mikulově prezentováno dne 8. ledna 1947.

Obce s cihelnami uvedené v tučných závorkách již nejsou, ba některé ani nikdy nebyly součástí dnešního okresu Břeclav.

⁶² Tamtéž, inv. č. 1803, fol. 31a–37b (Zařazení cihelen do kategorií 1947). Dopis č. j. XI/2-64813/47 ze dne 19. února 1947 byl v Mikulově prezentován dne 21. února a list ze dne 18. dubna, který podepsal Ing. Vodička a týkal se potvrzení převedení výše uvedených podniků z kategorie B do kategorie C Ministerstvem průmyslu, byl ve stejném městě prezentován dne 22. dubna 1947.

Cihla s kolkem SH3, tj. Sebastian Haas, cihla s kolkem OK, tj. Oser a Krakauer (foto autor)

3. Kruhová cihelna /ruční/ Vilém Oser, Úvaly.
4. Kruhová cihelna /ruční/ Langer, Pulgáry.
5. Kruhová cihelna /strojní/ Dukes a spol., Pohořelice.

Cihelny skupiny B:

- Cihelna V. Reichenstein, Valtice.
- Cihelna Reichel, König, Jeřábek, Pulgáry.
- Cihelna Frant. Ondřej, Novosedly.
- Cihelna V. Voglar, Pohořelice.
- Cihelna Čučka Šimon, Lednice.
- Cihelna Bedřich Krebs, Drnholec.
- Cihelna Tereziášshiel fond, Drnholec.
- Cihelna Obecní, Dol. Věstonice.
- Cihelna Václav Tencer, Pasohlávky.
- Cihelna M. Bauch, Vlasatice.
- Cihelna Jos. Glotz, Loděnice.

Cihelna J. Caesar, Loděnice.

Cihelna Jan Schultz, Dol Dunajovice.⁶³

Historie taktěž zaniklé Langerovy cihelny v Bulharech byla podrobně vyličená v předešlé studii. Podobně jako historie cihelny Viléma Ignaze Osera, který koncem dvacátých let minulého století požádal a následně i získal živnostenské oprávnění na výrobu cihel v kruhové peci v Úvalech. Nicméně již před touto realizací je veden v dané obci jako cihlář. Jenže historie úvalské cihelny je mnohem starší. V roce 1893 nabízel k prodeji místní občan Sebastian Haas cihelnu, kterou však až do roku 1908 vlastnila (zřejmě?) jeho dcera Rosalie Haas (s Franzem/Františkem Ipsmillerem). Přesto byla v roce 1905 cihelna nabídnuta k prodeji podruhé – to potvrzuje její zastaralou a neefektivní výrobu. Teprve o pět let později, v roce 1910, ji zakoupila mikulovská *fy Oser a Krakauer* a následně zmodernizovala na 14komorovou kruhovou pec typu *Hoffmann* – jejich výrobky pak nesly označení OK. Pro upřesnění je nutné zmínit, že Oser s Krakauerem koupili cihelnu na pozemku č. 5698, který náležel do katastru dnešní dolnorakouské obce Schrattenberg! Daný podnik tak připadl pod úvalský katastr až po připojení Valticka k nově vzniklé Československé republice 1920. Oser v Úvalech vlastnil cihelnu až do své smrti dne 14. ledna 1931. Od tohoto roku nastal postupný úpadek výroby, který se nepodařilo obnovit ani po druhé světové válce.⁶⁴

Podobně tomu bylo u Josefa Václava (Josepha Wenzela) Czapky, který byl společně s Františkem (Franzem) Linhartem spolumajitelem cihelny v dolnorakouském Niederabsdorfu – cihly s kolký *CL*. Daný podnik zakoupili dne 1. května 1911 od knížete Jana II. z Liechtensteina a následně modernizovali na 16komorovou pec taktěž typu *Hoffmann*.⁶⁵

Z některých menších a dosud nezpracovaných podniků⁶⁶ je namíste zmínit cihelnu v obci Loděnice. Pan Jan (Johann) Caesar, narozen 7. prosince 1867 v Šemnici, požádal o živnostenskou koncesi dne 26. prosince roku 1909 a ta mu byla následně udělena koncem ledna následujícího roku. Přesto podnik v obci existoval nejpozději od roku 1878. O pět let později, dne 6. června 1883, získal pravděpodobně jeho otec Šimon (Simon) Caesar obnovenou (?) živnostenskou koncesi k výrobě cihel a pod č. 4508 dne 5. června téhož roku dokonce povolení ke stavbě závodu.⁶⁷

⁶³ Tamtéž, fol. 31a (Zařazení cihlen do kategorií 1947). Seznam uveden v originální, neupravené podobě!

⁶⁴ CHYTIL, c. d., s. 1292.

⁶⁵ RAMML, c. d., s. 236. V roce 1912 byli v podniku správci manželé Franz a Kateřina Krasnizkovi, výpal prováděl Josef Morasek s manželkou Annou, dělníky byli Ludvík Soldan s manželkou Marií a Florian Schindler, nádeníky Jakub Wagner, Jan Winklers s manželkou Annou a Antonín Maracek s manželkou Marií; Tamtéž, s. 152–155. Franz Linhard se narodil v roce 1867, a byl tedy o rok starší než jeho kolega Czapka.

⁶⁶ Ke knížecí cihelně ve Valticích pak: LYČKA, Daniel: Knížecí cihelna ve Valticích a v Bořím lese, Valtice 2015 (Nepublikovaný text); Týž: Místní cihelny I. – Historie knížecí cihelny ve Valticích, Valtický zpravodaj, roč. 36 (2015), červenec, s. 12–13.

⁶⁷ SOKA Břeclav, fond Okresní úřad Mikulov, kniha č. 16, s. 376 (Živnostenský rejstřík 1909–1924); Tamtéž, kniha č. 15, s. 628 (Živnostenský rejstřík 1896–1908). Viz výše citované adresáře. Druhou cihelnu v Loděnicích (z roku 1864?) postavil taktěž v seznamu uvedený Josef Glotz, a to u cesty směrem na obec Kubšice (dnes je místo v mapách označováno jako U sadu), kdežto Caesarova cihelna se nacházela za obcí u místního potoka směrem k obci Šumice. Uvedený Vincenc Vogler navázal podobně jako Jan Caesar někdy ve 20. letech minulého století na cihlářské řemeslo svého otce. Výrobky pak nesly kolký s již tradičními iniciálami majitele podniku VV [např. VIV].

Daniel Lyčka

History of Defunct Brickworks in the Břeclav District after 1945 – Lednice-Nejdek, Drnholec, Pohořelice, Mikulov, Vlasatice, Dolní Dunajovice, Velké Bílovice

The second part of the study on the extinct brickworks in the Břeclav district is based primarily on preserved archival sources from 1945–1948, deposited in the Břeclav District State Archive in Mikulov and in the Brno-venkov District State Archive in Rajhrad. It consists mainly of the preserved post-war correspondence between individual institutions [District National Committee (ONV) in Mikulov, Land National Committee (ZNV) in Brno, Municipal National Committees (MNV), etc.]. The sources are namely the A2 fund of ONV in Mikulov (*Continuous Kiln of the Kreps company, 1945, Pohorelice Brickworks 1947* and *Pisk Brickworks in Mikulov 1948–1952* and *Confiscation of the property of Otta Pisk*), four boxes of documentation to the construction of brickworks in Pohořelice from the fund of the Municipal National Committee in Pohorelice and the A7 fund of ONV in Židlochovice: *Brickworks 1949–1957*. The history of the brickwork in Velké Bílovice is described the original article of Jaroslava Harhajová, supplemented by archival materials from the Liechtenstein funds and the A 4 fund of ONV in Břeclav: *Velké Bílovice – Mikešová brickwork 1945–1955*. That information was supplemented by a study of photographs, maps and testimony of contemporary witnesses. Thus the study maps the history of brickworks after 1945 in the municipalities: Nejdek u Lednice, Drnholec, Mikulov, Pohořelice, Vlasatice, Dolní Dunajovice and Velké Bílovice. The addendum contains post-war lists of existing and already defunct brickworks in the Mikulov district. Individual brickworks have often undergone similar developments after the war, all eventually ceased their production in the second half of the 1940s, or in the 1950s, and nowadays usually only filled-in and overgrown clay pits remain.